



**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

HALI, KİLİM VE ESKİ KUMAŞ DESENLERİ ANASANAT DALI

**MUĞLA MİLAS ÇOMAKDAĞI İLE RİZE HEMŞİN YÖRESİ
KADIN BAŞLIKLARININ KARŞILAŞTIRILARAK
KATALOGLANMASI**

HİKMET AKÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZNUR AYDIN

ANTALYA, 2023



**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ**

HALI, KİLİM VE ESKİ KUMAŞ DESENLERİ ANASANAT DALI

**MUĞLA MİLAS ÇOMAKDAĞI İLE RİZE HEMŞİN YÖRESİ KADIN
BAŞLIKLARININ KARŞILAŞTIRILARAK KATALOGLANMASI**

HİKMET AKÇELİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZNUR AYDIN

ANTALYA, 2023

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI

Hikmet AKÇELİK tarafından hazırlanan “Muğla Milas Çomakdağı İle Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıklarının Karşılaştırılarak Kataloglanması” başlıklı bu çalışma, jürimiz Halı, Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir./...../.....

Jüri Başkanı	Doç. Ülkü Erdoğan KÜÇÜKKURT	İmza
Jüri Üyesi (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Öznur AYDIN	İmza
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Zülbiye Sevgili POLAT	İmza

Bu çalışma, Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili Maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

Doç. Bekir KİRİŞCAN
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Bir toplumun kültürel yapısını en iyi yansıtan, o toplumun giysi kültürüdür. Giysi kültürü; zaman içinde toplumun yaşam biçimi, doğa koşulları, dinsel inanışlar ve gelenek göreneklerine bağlı olarak şekillenir. Ekonomik koşullar ve bireyin toplum içerisindeki statü de giyim kuşamın toplum içindeki değişikliklerine yön verir. Türk kadınının giyim kuşamındaki en önemli ayrıntı baş bağlama ve biçimleridir. Özellikle dinsel inanç, gelenek ve göreneklerin toplum yaşamını şekillendirmesi, kadının örtünme gerekliliği ile kadın başlıklarını ön plana çıkarmıştır. Anadolu kadın başlıkları yöreden yöreye, hatta etnik kimliklere bağlı olarak çok çeşitlilik göstermektedir. Zaman içinde değişiklik göstermesine rağmen, kültürel yapı içerisinde geleneksel formunu korumuş ve günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Coğrafi konum gereği farklı uygarlıklara tarih boyunca ev sahipliği yapmış olan Anadolu, değişik uygarlıkların merkezi konumundadır. Değişik medeniyetlere ev sahipliği nedeniyle oluşan kültürel katmanların iz düşümü olan giyim kuşam günümüze kadar ulaşan kadim değerlerimiz arasındadır. Bu nedenle Anadolu uygarlıklarında kadın başlıkları ayrı bir bölüm halinde literatür taramaları ile incelenmiş ve yüksek lisans tezinin içerisinde yer verildi.

Anadolu'da kadın başlıkları bölgelere ve yörelere göre farklılıklar göstermektedir. Muğla Milas Çomakdağı ve Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıkları karşılaştırılarak bölgesel/yöresel farklılıklar ve benzerlikler katalog halinde tezde görselleri ile yer aldı.

Hızla değişen dünyaya paralel olarak Anadolu coğrafyasında da değişimler görülmektedir. Anadolu insanı, gelişen toplum yapısı içerisinde toplumsal yaşayışlarının en önemli olgularını geleneksel yapı içinde tutmayı başarmıştır. Bu geleneksel yaşam biçiminin önemli olguları doğum, evlilik ve ölümdür. Bu üçleme içinde toplumun mihenk taşı olarak kabul edilen kadının yeri önemlidir. Gelenekselliği korumaya çalışan Anadolu kadını, geleneksel baş bağlama biçimi ile yaşatmaya çalıştığı ritüel ve duygularını en iyi şekilde yaşam alanına taşımıştır. Buradan yola çıkarak gelenekselliğini günümüze kadar korumayı başaran ve halen günlük yaşamda kullanılmaya devam eden Muğla Milas Çomakdağı ve Rize Hemşin

yöresi kadın başlıklarının günümüz kullanım şekilleri saha çalışması konusu olarak belirlendi.

Cumhuriyet sonrası kadının ev yaşamı dışında iş hayatının da içinde aktif rol alması, (Hemşire, hâkim, subay, eğitimci, sporcu, doktor, müdür, mülki amir, başkan, vs.) geleneksel kadın başlıklarının yaygınlığını azaltmıştır. Bayram, düğün vb. nedenlerle doğduğu topraklara geçici olarak ziyarete gelen yöre kadınları, geldiklerinde ilk iş olarak geleneksel baş bağlamaları ile o topluma ait olduklarını hissettirmeye çalıştıkları saha çalışmaları sırasında gözlemlendi.

Günümüz toplumlarında kadın başlıkları yaygın olarak kullanılmasa bile, özellikle Muğla/Milas Çomakdağı ve Rize Hemşin yöresi kadınlarının baş bağlama geleneklerine devam ettikleri saha çalışması sırasında gözlemlendi.

Etnik ve inanç ekseninde daha kapalı olan Anadolu insanı, değişen yaşam koşullarına bağlı olarak göçe tabi olsa bile, göç ettiği coğrafyada kendine özgü geleneksel yaşam biçimi ve ritüellerini yaşatmayı sürdürdüğü dikkat çekmektedir.

Rize Hemşin yöresi ve Muğla Milas Çomakdağı yöresindeki geleneksel kadın başlıkları da zamanla yok olabileceğinden, her türlü değişen ya da değişime uğramayan günümüz tespitlerin gelecek nesiller için kaynak oluşturmak ve tanıtımını yapmakdı.

Tezin amacı; günümüzde halen Muğla/Milas Çomakdağı ve Rize Hemşin yöresinde kullanılan geleneksel baş bağlaması, malzeme, model, bağlama şekli, renk ve yöresel özelliklerinin belgelenerek tespit edilmesi ve iki yörenin kadın başlıklarını karşılaştırarak kayıt altına alarak, yöresel kullanım şekilleri ve adları ile belge oluşturulması, böylece alan araştırması ile belgelenen verilerin değerlendirilerek gelecek kuşaklara aktarılması sağlandı.

Araştırmada konuya ilişkin yazılı ve basılı kaynaklar incelenmiş, ayrıca Muğla Milas Çomakdağı'na 18-20 Nisan 2022 tarihleri arasında, Rize Hemşin'de Konaklar ve Subaşı Köylerinde 18-22 Ağustos 2023 tarihleri arasında gidilmiş, yöre halkı ile sözlü görüşme yapılmıştır.

Araştırma sürecinin her aşamasında desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Öznur AYDIN'a, Jüri üyeleri Doç. Ülkü ERDOĞAN ve Dr. Öğretim Üyesi Zülbiye Sevgili POLAT'a, alan araştırması sırasında yöre insanı ile bağlantı kurmamı sağlayarak bilgilerini paylaşan Filiz COŞKUNOĞLU'na,

Çomakdağı Muhtarı Mustafa AYKAYA'ya, zor anlarımda vazgeçmemem için bana güç veren hayat arkadaşım ve çocuklarımın annesi Nilgün AKÇELİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hikmet AKÇELİK

Antalya, 2023



T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hikmet AKÇELİK
	Numarası	202053005012
	Anasanat Dalı	Halı, Kilim ve Eski Kumaş Desenleri Anasanat Dalı
	Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Öznur AYDIN
	Tezin Adı	Muğla Milas Çomak dağı ile Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıklarının Karşılaştırılarak Kataloglanması

ÖZ

Muğla Milas Çomak dağı ile Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıklarının Karşılaştırılarak Kataloglanması konulu Yüksek Lisans Tez Çalışmasında her iki bölgeye de gidilerek sahada sözlü görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sırasında yapılan literatür taramalarında 8000 yıla dayanan Anadolu kadın başlıklarının değişikliklere rağmen, temelde geleneksel yapısını koruduğu görülmüştür. Kırsal kesimin kapalı yaşam biçiminden kaynaklanan geleneksel yapısı nedeniyle özellikle kadın başlıklarında ciddi bir değişime uğranılmadığı gözlenmiştir.

Ana Tanrıça Kybele'den bu yana fese benzeyen kadın başlığı, başlık üzerinden aşağı sarkıtılan uzun baş örtüsü, günümüze kadar gelen en belirgin baş örtüsü biçimidir. Bitkisel rozetlerle süslü ve sade baş çatkısı Hititler' den bu yana kullanılmaktadır

İnanç, gelenek ve görenek ekseninde oluşan kültürel kodlar bireyin giyim kuşamını belirler. Bu giyim kuşamın en önemli unsuru ise kadın başlıklarıdır.

Endüstrileşme ile geleneksel yaşamın ortadan kalkması, şehir yaşamının yaygınlaşması ve geleneksel dokumacılığın kaybolmaya yüz tutması nedeniyle geleneksel kıyafetler günlük hayatta kullanımdan kalkarak, sandıklara hapsedilmeye başlanmıştır.

Turizm veya kültürel aidiyet duygusuyla günümüzde bile kullanılan baş bağlama şeklinin raporlaştırılması geleneksel değerlerin yaşatılması açısından önem taşımaktadır. Halen kullanılan baş bağlama şeklinin yöredeki tespiti gelecek kuşaklar için belge oluşturmak ve tanıtmak, geleneksel değerleri koruyarak aktarmak kültürel bellek oluşturmak açısından önem taşımaktadır.

Konuyla ilgili yazılı ve basılı kaynaklar incelendi. Muğla Milas Çomakdağı'na 18-20 Nisan 2022 tarihleri arasında, Rize Hemşin'de Konaklar ve Subaşı Köylerinde 18-22 Ağustos 2023 tarihleri arasında alan araştırması yapıldı. Sözlü görüşmeler sonucu kaynak kişilerden alınan bilgiler, iç ve dış mekanlarda çekilen görseller arasından en iyileri belirlendi ve Yüksek Lisan Tez bölümleri içerisinde değerlendirildi.

Anahtar sözcükler: Hemşin, Çomakdağı, Baş Bağlama, Şar, Say, Puşi.

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
INSTITUTE FINE ARTS

Student's	Name Surname	Hikmet AKÇELİK
	Number	202053005012
	Department	Carpet, Rugs and Old Fabric Patterns
	Supervisor	Dr.Öğr.Üyesi Öznur AYDIN
	Thesis Title	Comparison and Cataloging of Muğla Milas Çomakdağı Women's Headdresses and Rize Hemşin Region Women's Headdresses

ABSTRACT

The Master's Thesis titled "Comparative Cataloging of Women's Headdress in Muğla Milas Çomakdağı and Rize Hemşin Regions" involved field visits to both regions, where oral interviews were conducted. The research's literature evaluations revealed that, despite modifications, the traditional structure of Anatolian women's headdresses has remained mainly unchanged across their 8000-year history. Due to the traditional nature stemming from the of secluded lifestyle rural areas, a significant change in women's headgear, especially in rural regions, has not been observed.

The most distinctive type of headgear that has survived to the current day is the woman's headgear, which has been worn like a fez since the time of the Mother Goddess Cybele. A long headscarf hangs down from the headpiece. The plain headband adorned with plant rosettes has been in use since the time of the Hittites. Women's headgear is the most important component of their dress, which is determined by cultural rules moulded by beliefs, traditions, and rituals.

With industrialization leading to the disappearance of traditional life, the widespread urbanization, and the decline of traditional weaving, traditional clothing has been phased out of everyday use and stored away.

For the preservation of traditional values, it is vital to document the current method of attaching headscarves, which is still practised today due to tourism or a sense of cultural identity. Identifying the current headscarf-tying technique is important to introduce and preserve traditional values, leave a cultural legacy for the next generation, and provide documentation for future generations.

In the application of the thesis, written and printed materials pertaining to this subject were examined. Fieldwork was carried out in Konaklar and Subaşı Villages in Rize Hemşin from August 18 to 22, 2023, and in Muğla Milas Çomakdağı from April 18 to 20, 2022. Interviews with relevant individuals yielded information, and the best-chosen images from indoor and outdoor environments were assessed in the thesis.

Keywords: Hemşin, Çomakdağı, Headscarf Tying, Şar, Say, Puşi.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZ	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ	xi
GÖRSEL DİZİNİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	4
1. MUĞLA/MİLAS ÇOMAKDAĞI İLE RİZE İLİ HEMŞİN İLÇESİ’NİN TARİHİ VE COĞRAFYASI	4
1.1. Muğla/Milas’ın Tarihi ve Coğrafyası.....	4
1.2. Rize Hemşin İlçesinin Tarihi ve Coğrafyası:	6
2. BÖLÜM	9
2. TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ANADOLU’DAKİ KADIN BAŞLIKLARI.....	9
2.1. Kadın Başlıklarının Tarihsel Süreci	9
2.1.1. Neolitik Dönem (İ.Ö. 8000-5500)	9
2.1.2. Tunç Çağında (İ.Ö. 3300 – İ.Ö. 1200).....	10
2.1.3. Hitit Dönemi	11
2.1.4. Urartu Dönemi	12
2.1.5. Frigyalılar.....	13
2.1.6. Klasik Helen Çağı	15
2.1.7. Roma Dönemi	17
2.1.8. Selçuklu Dönemi.....	19
2.1.9. Osmanlı Dönemi	19
2.1.10. Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz	23
2.2. Bölgesel Özelliklerine Göre Günümüz Kadın Başlıkları	25
2.2.1. Karadeniz Bölgesi’nde.....	26
2.2.2. Marmara Bölgesi’nde	29
2.2.3. Ege Bölgesi’nde	30
2.2.4. Akdeniz Bölgesi’nde.....	32
2.2.5. İç Anadolu Bölgesi’nde	33

2.2.6.	Doğu Anadolu Bölgesi'nde	36
2.2.7.	Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde.....	37
3.	MUĞLA ÇOMAKDAĞI YÖRESEL KADIN GİYİM KUŞAMI VE BAŞLIKLARI.....	39
3.1.	Muğla Milas/Çomakdağı Yöresel Kadın Giyim Kuşam ve Başlıkları.....	39
3.1.1.	Baş Örtüsü ve Aksesuarları.....	41
3.1.2.	Beden Kıyafetleri	46
4.	RİZE HEMŞİN YÖRESİ KADIN GİYİM KUŞAMI VE BAŞLIKLARI.....	54
4.1.	Rize Hemşin Yöresi Kadın Giyim Kuşam ve Başlıkları.....	54
4.2.	Hemşin Kadın Başlığı Ve Bağlama Aşamaları	58
4.2.1.	Tiribana	58
4.2.2.	Şar/Şay/Puşi	59
4.2.3.	Geleneksel Hemşin Baş Bağlama Aşamaları.....	61
5.	MUĞLA MİLAS ÇOMAKDAĞI İLE RİZE HEMŞİN KADIN BAŞLIKLARININ KATALOG HALİNDE KARŞILAŞTIRILMASI.....	65
5.1.	Katalog	65
5.2.	Her İki Yörenin Bütünsel Ve Kavramsal Açıdan Karşılaştırılması	73
5.2.1.	Kullanılan Kumaş Ve Dokuma	73
5.2.2.	Kullanılan Takı ve Aksesuarlar	74
5.2.3.	Baş Bağlama Şeklindeki Statü İşaretleri.....	74
5.2.4.	Başlıkların Başa Tutturulması	74
5.2.5.	Kullanılan Kumaş Ve Aksesuarların Geleneksel Yöntemlerle Elde Edilmesi	75
5.2.6.	Geleneksel Başlıkların Geleneksel Kıyafetlerle Bütünselliği.....	75
5.2.7.	Koku Kültürü	76
5.2.8.	Geleneksel Kadın Başlığının Sözlü Edebiyata Yansıması	76
5.2.9.	Yaygın Etki ve Turizm'e Katkısı.....	77
6.	UYGULAMA ÇALIŞMASI	78
	SONUÇ.....	81
	KAYNAKÇA.....	83
	KAYNAK KİŞİLER.....	85
	EKLER.....	91

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

bkz.	Bakınız
cm.	Santimetre
Dr.	Doktor
İ.Ö.	İsa'dan Önce
İ.S.	İsa'dan sonra
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan sonra
Prof.	Profesör
vb.	Ve benzeri

GÖRSEL DİZİNİ

Görsel 1: Çomakdağı Girişinde bulunan Bilgilendirme Tabelası.....	5
Görsel 2: Muğla-Milas Haritası	6
Görsel 3: Rize Pazar Haritası.....	8
Görsel 4: Yüksek Başlıklı Kadın Heykelcikleri	10
Görsel 5: Üzerinde anne, baba ve çocukların tasvir edildiği heykelcik kalıbı	11
Görsel 6: Ana tanrıça Kupaba'nın başlığına benzeyen Gaziantep Yöresi kadın başlığı.....	12
Görsel 7: Urartu Dönemi Tanrı Haldi kabartasından ayrıntı	13
Görsel 8: Frigler Döneminde Kybele kabartması	14
Görsel 9: Kybele'ye benzerliği ile dikkat çeken Yozgat yöresi Kadını	14
Görsel 10: Hellen kadınlarına bağlı klasik saç düzenlemeleri.....	16
Görsel 11: Nemrut Dağındaki Dev heykel başlarındaki başlık ve süslemeler	17
Görsel 12: Zegugma'da bulunan kabartmada kadının Baş Bağlama biçimi bölgesel karakterlidir.....	18
Görsel 13: Hotoz Başlıklı Türk Kadınları.....	21
Görsel 14: Osmanlı-Türk Kültüründe Yörük Kadınları Baş Bağlamaları.....	22
Görsel 15: Lale Devrinin zengin ve soylu kadınları	22
Görsel 16: Osmanlı Saray Kadınları Başlıkları	23
Görsel 17: Mevhibe İnönü'nün Kullandığı Şapkalar.....	24
Görsel 18: Trabzon Yöresi Kadın Başlığı.....	27
Görsel 19: Tokatlı gen kızın elmalı yazma bağlaması.....	27
Görsel 20: Kastamonu Geleneksel Kadın Başlığı.....	28
Görsel 21: Balıkesir Kadın Başlığı	30
Görsel 22: Anadolu Gelini.....	32
Görsel 23: Silifke/Mersin Yöresi Kadın Başlığı.....	33
Görsel 24: Yozgat Yöresi Kadın Başlığı	34
Görsel 25: Fesli Divriği Kadın Başlığı görünümü.....	35
Görsel 26: Bitlis Geleneksel Kadın Başlığı	37
Görsel 27: Şanlıurfa Genç Kız Giyiminde Geleneksel Başlıklar	38
Görsel 28: Çomakdağı kültür turizmi açısından önemli bir destinasyon noktasıdır..	40
Görsel 29: Çomakdağı Köyünde Günlük Yaşamını Sürdüren Bir Kadın,.....	40
Görsel 30: Muğla, Milas Çomak dağı Köyü, Çomakdağı Kadını Yöresel Başlığı....	41

Görsel 31: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Takka	42
Görsel 32: Askı, Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü	43
Görsel 33: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Sakındırak	43
Görsel 34: Kollu, Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü	44
Görsel 35: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Çembere	45
Görsel 36: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü Çiçekler	45
Görsel 37: Tura	46
Görsel 38: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Çomakdağı Geleneksel Kadın Kıyafeti	47
Görsel 39: Toplu Don	48
Görsel 40: Yöre adıyla Göynek ve Yen.	49
Görsel 41: Muğla, Milas (Çomakdığı), Yen	49
Görsel 42: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Üç beş Kolu	50
Görsel 43: Üç-Beş	51
Görsel 44: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Göğüslük	52
Görsel 45: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Yarım Önlük	52
Görsel 46: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Karanfil Kolye	53
Görsel 47: Filiz Coşkunoğlu'nun arşivinden bir kartpostal	56
Görsel 48: Filiz Coşkunoğlu'nun geçmişe ait biriktirdiklerinin bulunduğu sandık ..	56
Görsel 49: Filiz Coşkunoğlu'nun sandığında bulunan değişik zaman ve mekanlara ait fotoğraflar	57
Görsel 50: Yöre tekstil ürünlerinin satıldığı hediyelik eşya reyonu	58
Görsel 51: Oyalı Tiribana örnekleri	58
Görsel 52: Boncuk oyası yerine pullar kullanılan tiribanalar	59
Görsel 53: Şay/şar/puşi bute yada badem desenli örnekleri	60
Görsel 54: Modern kıyafetlerle birlikte geleneksel Hemşin Başlıklı kadınlar.	61
Görsel 55: Tiribananın başa yerleştirilmesi	62
Görsel 56: Şar/Şay/Puşi bağlama aşamaları	62
Görsel 57: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları	63
Görsel 58: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları	63
Görsel 59: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları	64
Görsel 60: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları	64
Görsel 61: Kullanılan kumaş ve dokumadaki farklılıklar	73
Görsel 62: Kullanılan takı ve aksesuarlardaki farklılıklar	74

Görsel 63: Baş bağlama şeklindeki statü işaretlerindeki farklılıklar.	74
Görsel 64: Başlığın başa tutturulmasındaki farklılık.	75
Görsel 65: Kumaş ve materyallerde geleneksellikten uzaklaşılması.	75
Görsel 66: Geleneksel başlıkların kıyafetle olan bütünselliği	76
Görsel 67: Koku kültürü.	76
Görsel 68. Muğla Milas Çomakdağı ve Hemşin Kadını Yağlı Boya Tablo (32x47 cm.)	78
Görsel 69. Uygulama Çalışması Aşamaları	80



GİRİŞ

Giyim-kuşam, insanoğlunun yeme içme, barınma gibi doğal ihtiyaçlarından biridir. İlk önce soğuktan ve sert doğa şartlarından korunmak için gereksinim duyulan örtünme, daha sonra inanç ve geleneklerin şekillendirmesi ile giyinme bir yaşam biçimi haline evrilmiştir. Kadın; yaradılışında mevcut olan süslenme ihtiyacı ve estetik anlayışı ile giyim kuşamına zarafet ve güzellik katmıştır.

Dinsel veya kültürel nedenlerle baş örtüsünün gerekliliği kaçınılmaz iken, zamanla kadının toplum içindeki statüsünün ifadesi olarak gelişim gösteren Kadın başlıkları kadının aynı zamanda görsel güzelliğine ve zarafetine zenginlik katmıştır.

Bireyin davranışını, yaşadığı toplumun geleneksel yapısı ve inançları belirler. Bu durum toplum içindeki aidiyet duygusunu da pekiştiren bir unsurdur. Aidiyet duygusunu perçinleyen öğelerin başında giysi kültürü gelir.

Anadolu insanının giyim kültürü; dinsel, töresel, iklimsel ve sosyal statü ve medeni durumu gibi etkenler nedeniyle yöreden yöreye farklılık gösterdiği gibi, yöresel dokumacılığın etkisiyle özellikle kadın kıyafetlerinde çok çeşitlilik göstermektedir.

Çeşitliliği ile öne çıkan Anadolu Kadın Başlıkları zamanla değişikliklere uğrasa da kültürel kimliği içinde gelenekselliğinden ödün vermeyerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Bağladığı başlıklar ile sosyal kimliğini belli eden Anadolu Kadını, Çocuk, genç kız, nişanlı kız, gelin, evli kadın, dul kadın, kaç çocuğunun olduğunu baş bağlaması ile kendini ifade etmiştir. Hatta yaşam içindeki dönemsel olguların duygusal dışa vurumunu da başını bağlama şekli veya kullandığı materyallerle ifade etmiştir. (Doğum, evlilik, ölüm gibi.)

Bu nedenle; başlıklarda kullanılan malzemeler, oluşturulan desenler, motifler, renkler incelenmeye alındı. Özellikle günümüzde başlıkların kullanılması ve özgün tasarımlarının giderek azalması nedeniyle Rize Hemşin yöresi ve Muğla Çomakdağı yöresine ait kadın başlıklarının karşılaştırılması ile yöresel özellikleri araştırma problemi olarak ele alındı.

Muğla Milas Çomakdağı Kadın Başlıkları ile Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıklarının incelenmesiyle, her iki yörede kullanılan başlıklar tespit edilerek, örnekleri belgelenerek, başlıkların anlamları açıklanmaya çalışıldı.

Bu çerçevede:

1. Kadın başlıklarında kullanılan kumaş, materyal ve aksesuarlar nelerdir?
2. Kadın Başlıklarının bağlama sıralaması ve şekli nelerdir?
3. Başlıkta kullanılan renkler nelerdir?
4. Kullanım yerleri nelerdir?

gibi sorulara cevap arandı.

5. Karadeniz ve Ege bölgesine ait kadın başlıkları incelenirken, bu iki bölge kadınının sosyal statüsünü belirlemede kadın başlığının önemi üzerine duruldu.

Karadeniz ve Ege yöresi kadın başlıklarının ülke kültürüne sağladığı katkı ve zenginliğine vurgu yaparak, onları ortaya çıkarmak, dolayısı ile günümüze taşınan kültürel varlığımızın önemi vurgulandı.

Araştırma; Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Rize ilinin Hemşin yöresi ile Ege Bölgesinde bulunan Muğla İlinin Milas ilçesi Çomakdağı Köyündeki halen kullanılan, ancak değişen yaşam koşulları gereği yok olmaya yüz tutmuş kadın başlıkları ile sınırlıdır.

Araştırma Kadın başlıklarının tarihi, Anadolu coğrafyasında kullanılan kadın başlıkları araştırılırken literatür taramaları ile sınırlıdır.

Araştırmada elde edilen bilgiler, alan araştırmasında toplanan veriler ile sınırlıdır.

Bölgede Kullanılan Tanımlar/Terimler:

Poşu: Kadınların yanı sıra erkeklerinde başlarına sardıkları, ipekli, pamuklu veya yünlü kumaştan yapılmış kenarları saçaklı ve oyali başörtüsü.

Puşu: Düğünlerde başın en üstüne örtülen yeşil-kırmızı ince örtüdür. (Kayıkçı, 2005, s.374)

Takke (Yöresel adı Takka): Desenli pazen kumaşın dik dörtken şeklinde kesilerek başın üst kısmına gelen yeri lastikle büzülerek oluşturulan bir nevi fes.

Askı: Çocuğu olan kadınların takkenin üst kısmına boncuk dizerek uçlarına on adet altın taktıkları dizim.

Sakındırak: Takkeyi başta tutulumunu sağlamak amacıyla çene altından şerit şeklinde dikilerek renkli boncuklarla süslenen şerit.

Kollu: Takkanın üzerini kapatan, genelde kırmızı, mavi ve mor renkteki ipek veya krep örtü.

Çembere: Kare şeklinde kollunun üzerine gelen beyaz pamuk ipliği ve hardal sarısı renginde kumaştır. Aynı zamanda başörtüsünün yöresel adıdır.

Tiribana: Hemşin geleneksel baş bağlamaların altına bağlanan çevresi pullu veya boncuk oyasıyla süslenmiş şifon örtü.

1. BÖLÜM

MUĞLA/MİLAS ÇOMAKDAĞI İLE RİZE İLİ HEMŞİN İLÇESİ'NİN TARİHİ VE COĞRAFYASI

1.1. Muğla/Milas'ın Tarihi ve Coğrafyası

“Milas, en az 5 bin yıllık geçmişi ile bir tarih ve kültür kentidir. İlkçağlarda Anadolu'nun güneybatısında hüküm süren Karia Uygarlığının en önemli kentiydi. Antik çağlardaki adıyla Mylasa, bu dağlık ülkenin batısında, Sodra Dağı'nın eteğinde kurulmuştur. Tarihte iki kez, Karia ve Menteşe Beyliği dönemlerinde, başkentlik yapmıştır. Milas'ta Karia, Roma, Bizans, Selçuklu, Menteşe ve Osmanlı uygarlıkları hüküm sürmüştür. Bugün Milas ve çevresinde bu uygarlıklardan kalma çok sayıda tarihi eser bulunmaktadır.

Adını rüzgarlar tanrısı Ailos'un soyundan gelen Mylasos'dan alan Mylasa'nın, arkeolojik araştırmalara göre kuruluşu İ. Ö 1.bine kadar uzanmaktadır. M.Ö. 1. yüzyılda yaşamış olan ünlü coğrafyacı Strabon'a göre Karia Sözcüğünün kökeni “sorguçlu tolga” dan gelmektedir. Kent, Karia Döneminde önemli bir şehir ve sarraflık merkezi olmuştur. İ.Ö. 280 yıllarından sonra ise Pergamon Krallığı, Karia'ya hâkim olmuştur.

Milas'ın tarihinde 27 antik kent kurulmuş ve bu kentlerden günümüze İasos, Labranda, Euromos ve Herakleia antik kentleri gelmiştir. Ayrıca günümüze kadar tüm elemanlarıyla ayakta kalabilen tek mezar anıt olan Gümüşkesen Mezar Anıtı, Bodrum'da bulunan ve dünyanın yedi harikasından biri sayılan Moseleum'dan esinlenerek yapılmış olup onun bir minyatürüdür. Roma dönemine ait su kemerleri, Menteşe Beyliği kenti olan Beçin'de o döneme ait eserleriyle ayakta durmaktadır.

İlkçağlarda Milas mermerleriyle ünlü bir kenttir. Şehrin yakınında olan Sodra'da mermer ocaklarının bulunması, inşaat için gereken malzemenin kolayca elde edilmesi, Mylasa'nın çok sayıda mabetle donatılmasını sağlamıştır. Daha sonra Mylasa Roma egemenliği altına girmiş ve Bizans çağında Milas sınırları en geniş halini almıştır. 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Türklerin hakimiyetine girmiştir. 1923 yılında Cumhuriyetin ilanıyla Muğla iline bağlı bir ilçe olmuştur.

Geçmişte, Milas'ta Türklerden sonraki ikinci etnik grup Rumlar kabul edilir. 19.yüzyılda Milas'ta Rumlardan sonraki ikinci azınlık Musevilerdir. Milas'ın 19.yüzyıla ait bilgisini veren W. Turner'a göre 1818 yılında Milas'ın nüfusu 2.000 hane idi. Bu hanelerin 130'u Rum,30'u Ermeni ve 10 tanesi Yahudilere aitti. Yahudiler, Milas'ta "Yahudi Mahallesi" olarak da bilinen Hoca Bedrettin Mahallesi'nde ikamet etmişlerdir. Yahudi aileler zamanla Milas'tan göç etmişler göçleri 1965-1975 yılı arasında yoğunlaşmıştır. Bugün Milas'ta Yahudilere ait bir mezarlık bulunmaktadır. Milas geçmişte farklı kültür ve inanıştan insanların barış içinde yaşadığı bir kent olmuştur." ([Http://www.milas.gov.tr/milas-tarihcesi](http://www.milas.gov.tr/milas-tarihcesi))

Çomakdağı Köy girişinde bulunan bilgilendirme tabelasına göre 500 yıl kadar önce Oğuz Türklerinin On-oklar Boyu tarafından kurulmuş bir Yörük köyü olduğu belirtilmektedir. Bkz. (Görsel 1)



Görsel 1: Çomakdağı Girişinde bulunan Bilgilendirme Tabelası

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

"Milas, Anadolu'nun güneybatısında Muğla ilinin en büyük ikinci ilçesidir. 27 derece 30 dakika – 28 derece 30 dakika doğu boylamları ile 37 derece – 37 derece 30 dakika kuzey enlemleri arasındadır. Yüzölçümü 235.224 hektardır.

Kuzeyinde; Bafa Gölü ve Beşparmak Dağları ile Çomakdağı da kapsayan Batı Menteşe Dağları yer alır. Doğusunda; Kurukümes Dağı, Akdağ ve Marçalı Dağları yükselir. Güneyinde; Gökova (Kerme) Körfezi ile körfezin karşı kıyısında Datça (Reşadiye) Yarımadası vardır. Batısında ise Güllük (Mandalıya) Körfezi ile Bodrum Yarımadası bulunur. Milas'ın komşuları; kuzeyde Aydın'ın Söke, Koçarlı ve Çine ilçeleri, doğusunda Muğla'nın Yatağan ve Muğla merkez ilçeleri, batısında ise Bodrum ilçesidir.” (<http://www.milas.gov.tr/milasin-tarihcesi>) bkz. (Görsel 2)



Görsel 2: Muğla-Milas Haritası

Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Mu%C4%9Fla_districts.png, (Erişim Tarihi: 21.06.2023)

1.2. Rize Hemşin İlçesinin Tarihi ve Coğrafyası:

“Mitolojik dönemlerde Hemşin coğrafyasının ismi Dambur olup merkezi şimdiki Hala Köyü civarındır. Fetih öncesi Hemşin tarihi hakkında doğrudan belge yoktur. M.S. 620 yılında Hamam Bey'in önderliğinde Hemşinlilerin ataları olarak gösterilen Amad-Unilerin (Hamedanlı) göçü gerçekleşmiştir. Hamam Beg ve kabilesinin bu göçünü anlatan temel kaynaklar Mamikonyan, Asoghik ve Ghewond'un eserleridir. Birçok araştırmacı ve tarihçi Hemşin adının, bahsi geçen göç olayının önderi olan Prens Hamam'dan türediği konusunda hemfikirdirler. Yöreye “Hamam'ın şenlendirdiği yer” anlamında “Hamam-Şen” denmiş ve bu kelime günümüze kadar Hemşin şeklinde gelmiştir. Yine de bu teoriye itimat etmeyip, Hemşin adının Farsça kökenli “Hem” birleştirici edatı ile “oturulan yer,

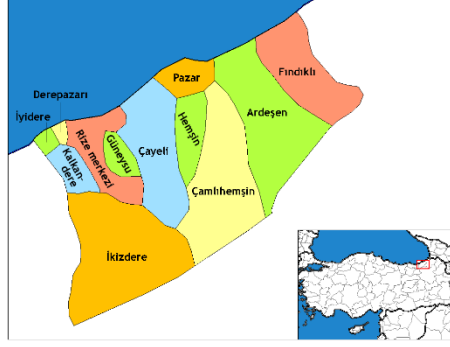
şenlik olan yer” anlamındaki “Nişin” sözcüğünün kaynaşmasından oluştuğunu belirten yerli tarihçiler de mevcuttur” (Gündüz, 2002 s. 49-50).

“1400’lü yılların ortalarına kadar tüm Doğu Karadeniz yöresine olduğu gibi Hemşin coğrafyasına da Kıpçak ve Kuman Türklerinin yerleştirildiği bilinmektedir. Bu Türk kökenli insanlar Roma İmparatorluğu zamanında Hristiyanlığı benimsemiş, güneydeki Ermenilerle olan sıkı ilişkilerden ötürü kısa zamanda Gregoryen mezhebine geçmişlerdir. Trabzon Rum İmparatorluğu döneminde Hemşin yöresi, güneydeki Erzurum-İspir dolaylarına hâkim olan Akkoyunlu Türkmenleri ile ticari ve kültürel ilişkiler geliştirip zamanla Müslümanlaşmaya ve yeniden Türkleşmeye başlamıştır.

1461 yılında Osmanlı Devleti’nin Trabzon Rum İmparatorluğunu fethetmesi ile Hemşin bölgesi de Osmanlı’ya dâhil olmuştur. 1876 tarihli Trabzon Vilayet Salnamesi ’ne göre Hemşin’in 43 köyü bulunmakta, bunların sadece 9’u bugün ki Hemşin sınırları dâhilindedir. 1924 yılında Hemşin bucak statüsünde Pazar’a bağlandı. 1990 yılında ise yeniden ilçe konumuna yükseltildi.” (<http://www.hemsinliyiz.biz/index.php/Board/18-Tarihimiz/>, Erişim tarihi 21.06.2023)

“Rize’de kuzeydoğu Anadolu’da; Doğu Karadeniz kıyı şeridinin doğusunda, 40o-22' ve 41o-28' doğu meridyenleri ile 40o-20' ve 41o-20' kuzey paralelleri arasında yer alır. Batıdan Trabzon’un Of, güneyden Erzurum’un İspir, Doğudan Artvin’in Yusufeli ve Arhavi ilçeleri ve kuzeyden Karadeniz ile çevrili olan Rize’nin göller hariç yüzölçümü 3920 km2 dir.“

(<https://rize.tarimorman.gov.tr/Menu/12/Cografi-Yapi>) bkz. (Görsel 3)



Görsel 3: Rize Pazar Haritası

Kaynak: <https://rize.tarimormman.gov.tr/Menu/12/Cografı-Yapı>, (Erişim Tarihi: 21.06.2023)

2. BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE ANADOLU'DAKİ KADIN BAŞLIKLARI

Anadolu'nun, tarih boyunca çok zengin bir kıyafet geçmişine sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Anadolu'da, çeşitli ulusların ve uygarlıkların özgün kıyafetlerine organik yapıda olması nedeniyle günümüze ulaşan örneği mevcut değildir. Ancak; zengin arkeolojik buluntular ve yazılı ve görsel belgeler incelendiğinde zengin kıyafet geçmişinin varlığına tanıklık edilebilmektedir. Bütün bunlara rağmen diğer birçok ülkelerin aksine, ülkemizin giyim tarihi henüz yeterince ele alınmamıştır. Selçuklu Dönemi dışında üniversitelerimizde kapsamlı çalışmalara rastlanılmamaktadır. Türkiye'de bağımsız giyim kuşam müzeleri yok denecek kadar azdır. (Örneğin: İstanbul Sadberk Hanım Müzesi) Mevcut müzelerin koleksiyonları arasında bulunan az sayıdaki giysi ve aksesuarlar etnografik nitelikte olup, tarihleri 100-150 yılı geçmemektedir. Topkapı Sarayı padişah kaftanları ve diğer giysilerden oluşan koleksiyonlarda ise sadece padişah ve çevresinin giysileri konusunda bilgilenilebilmektedir.

2.1. Kadın Başlıklarının Tarihsel Süreci

2.1.1. Neolitik Dönem (İ.Ö. 8000-5500)

Yazılı kaynaklarda ulaşılan kadın başlığı olarak, “Neolitik kadın tasvirlerinde, baştan alın ortasına sarkan bir takı ayrıca dikkati çeker. (Türkoğlu, 2002, s.11)

“Kalkolitik çağda, Niğde Köşkhöyük'te İ.Ö. 6000'li yıllara rastlayan ve Niğde Müzesinde yer alan pişmiş topraktan yapılma heykelciklerde yüksek başlıklar bu dönemden itibaren çok belirgin olarak gösterilmek istenmiştir. Basık bir bereye benzer çıkıntıların başlık mı yoksa, tepeye toplanan saç mı olduğu anlaşılmamaktadır. (Görsel 4) Bu dönemde görülmeye başlanan ve göğüs üzerinde gösterilen çapraz bantların Hititlere kadar devam eden bir gelenek olduğu anlaşılmaktadır.”

İ.Ö. 4000'de altın ve gümüş kullanımı da başlar. Takı sanatını da yakından ilgilendiren bu buluşlar daha sonra görülecek Tunç Çağı ürünlerini de büyük ölçüde etkilemiştir.” (Türkoğlu, 2002 s.14)



Görsel 4: Yüksek Başlıklı Kadın Heykelcikleri

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.16

2.1.2. Tunç Çağında (İ.Ö. 3300 – İ.Ö. 1200)

“Anadolu topraklarında insanların yavaş yavaş kentleşmeye başladığı Tunç Çağında madenin geniş ölçüde kullanıldığını, bununla da kalmayarak Tunç gibi alaşımlar da yapabildiğini göstermiştir. Bu arada altın ve gümüş de ileri derecede işlenmeye başlanmıştır. En çok üretilen madeni aksesuarlar ise şüphesiz ki kadın süslemesiyle ilgili olanlar, yani takılardır.” (Türkoğlu, 2002 s.16)

“İ.Ö. 2’nci binin ilk çeyreğine tarihlenen ve Kültepe Kanişte bulunan figürün kalıplarında kadın ve erkek üzerinde taşınan elbise ortak özelliklere sahiptir. Önden aşağıya sarkan eteklerin fitilli olması dikkati çeker. Bu görünümü ile günümüzdeki Anadolu köylü kadınlarının taşıdıkları üçetek entarilere benzemektedir. Ancak çok belirgin olmasına rağmen bu fitillerin iki yarı eteği işaret edip etmediği anlaşılamamaktadır. Tasvirlerde erkeğin kemeri başındaki konik ve sarık biçimindeki başlığı ile kadının saçlarını yandan açık bırakan boneye benzer başlık dikkat çekicidir.” (Görsel 5) (Türkoğlu, 2002 s.19)



Görsel 5: Üzerinde anne, baba ve çocukların tasvir edildiği heykelcik kalıbı

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.19

2.1.3. Hitit Dönemi

“Hitit dönemi kadın başlıkları sınıfsal statüyü belirleyici özellik taşır. “Bu karakteristik bir özelliktir ve geç Hitit döneminde (İ.Ö. 1200-900)’de yer yer görülür. Kraliçe başlıklarından bir, yüzyılımızda kullanılan Türkmen kadınlarınkine biraz benzer. Arkaya, ya da iki yana doğru sarkan bu başlığa Türkmenler “keten kulağı” diyorlar. Haliyle kraliçe simgesi olarak hiyerogliflerde yer alır.” (Türkoğlu, 2002, s.27)

“Başlık çeşitlerine gelince; ağırlıklı olarak silindirik biçimlerde fese benzer, bazen de daha yüksek yapılara “polos” adı verilmektedir. Polos adıyla tanımlanan bu başlıklar muhtemelen üstü şehir surları gibi biten Yunan-Roma başlıklarının prototipiydi. Tarih boyunca Anadolu kadınının her çağda taşıdığı başlıklara benzemeleri ayrıca dikkat çeker.

Hitit kadınları sivri başlıklar da taşımışlardır. Bunların bir kısmı muhtemelen keçeden yapılmış, başa geçirilen türlerdendir. Bir başka türü ise kapüşon şeklindedir. Anadolu’da hala görülen bu biçim başlıkları, Hitit kadınlarının ev dışında giydikleri sanılıyor. Kapüşonlu başlık, törenlerde giyilen mantonun bir parçası da olabilir. Ancak, bunun daha çok varlıklı kadınlar tarafından dışarıya çıkarken giyilen bir giysi

olması ihtimali daha güçlüdür. Bitik vazosu üzerindeki gelinin başındaki örtü de aynı niteliktedir. Metinlerde başlık için, TUG-Lupanni ve başı örten manto için TUG-Kariulli ifadeleri kullanılmıştır. Erkek ve kadınların ortak kullandıkları bir baş bandı veya kurdeledir. Gene metinlerde anlaşıldığına göre başı bağlanan bantlar kırmızı renkte idiler. Kadınların başlarına taktıkları diyadem (taç) veya çelenkler, daha sonra tanrıçalara adak eşyası olarak sunulmaktadır.” (Türkoğlu, 2002 s.31)

“Geç Hitit Dönemi kadınlarının takı ve başlıkları ise, sonraki yüzyıllarda Anadolu köylü kadınlarının altın sikkelerle süslü başlıklarının ve takılarının prototipleri sayılır. (Görsel 6) (Türkoğlu, 2002, s:45)



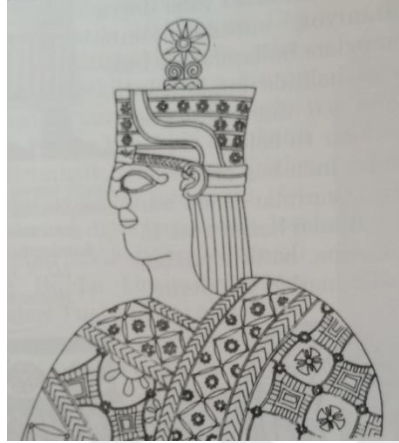
Görsel 6: Ana tanrıça Kupaba'nın başlığına benzeyen Gaziantep Yöresi kadın başlığı.

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.39

2.1.4. Urartu Dönemi

“Urartular Dönemi (İ.Ö.860-580) kadın başlıklarında da Geç Hitit döneminde görülen “Polos” (tanrıçalar tarafından giyilen yüksek dairesel bir taç)’lara raslanır. Urartu kadınlarının polosları orta yükseklikte olup, saçları bazen arkaya, bazen de ortadan ayrılarak iki yana doğru taranır. Enseden bollaşarak bukleler halinde bırakılırdı. Geç Hititlerde görülen ve bele kadar inen baş örtüleri Urartular’da da raslanır. Bunlar bazen ayak bileklerine, hatta topuklarına kadar inerler. Örtülerin kenarları püsküllü veya oyalarla işlemelidir. Urartu kadınları zaman zaman omuza atılan şal biçiminde örtüler de kullanmışlardır. Bu poloslar boncuk ve pullarla çeşitli motifler oluşturarak süslenmiştir. Bazıları yukarıya doğru genişleyerek yükselirler.

Tepelerinde bir püskül veya yuvarlak pompon bulunur. (Görsel 7) (Türkoğlu, 2002, s.48)



Görsel 7: Urartu Dönemi Tanrı Halde kabartasından ayrıntı

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.48

2.1.5. Frigyalılar

“Frigyalılar (İ.Ö.750-300) olarak kabul edilen Tanrıça Kibele bize o dönem kadın başlıklar için önemli bir veri oluşturmaktadır. Tanrıça Kibele’ye ait tasvirlerde kimi yüksek, kimi alçak birkaç katlı “Polos” tabir edilen başlık kullanıldığı görülmektedir.

“Bazen iki bazen üç ve daha çok boğumlu olmakta, bitkisel motifler veya diyagonal çizgilerle bezenmekte idi. Başlıklar daima yukarıya doğru genişleyen formuyla dikkati çekmektedir. (Görsel 8) (Türkoğlu, 2002, s.52-53)



Görsel 8: Frigler Döneminde Kybele kabartması

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.51

“Kibele heykelindeki tasvire göre; Polosun üzerinden sarkıtılan örtü sırttan ayak bileklerine kadar iner. Geç Hitit döneminden farklı olarak örtünün uçları kemere sokularak yarım ay görüntüsü oluşturulur. Bu baş örtüsü, Anadolu kadınının İslamiyet öncesi ve sonrası geleneksel baş örtüsü formunun temelini oluşturmaktadır.” Türkoğlu, 2002, s.51) (Görsel 9)



Görsel 9: Kybele’ye benzerliği ile dikkat çeken Yozgat yöresi Kadını

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.51

“Anadolu’da Karadeniz sahil şeridinde durum Step uluslarının, dolaylı yollardan da olsa Anadolu’nun kıyafet tarihinde etkili olduğu ve bunun Oğuz Türkeri’nden önce gerçekleştiği daha önce de vurgulanmıştı.

Orta Asya steplerinde yaşayan insanların birbirlerinden fazla farklı olmayan kıyafetler taşıdığı bilinmektedir. Buradaki ulusların en önemlileri İskitler, Sarmatlar ve Türkler ’in ataları olan Hunlardır. Taşıdıkları başlıca kıyafetler post ve deriden kısa bir tunik, uzun pantolon, deri ve kürklü ayakkabı ve yüksek başlıktır. Kaynaklar Hunların bu tür kıyafetlerinden ilgi ile söz ederler. Bununla beraber Step kıyafetlerinin onların etkisi ve baskısıyla batıya ve güneye yönelen İskitler kanalıyla bütün Karadeniz sahilleri ve Güneydoğu Avrupa’ya yayıldığı anlaşılmaktadır. Çeşitli siyasi ve askeri nedenlerle Anadolu’ya kadar gelmelerine rağmen, İskit etkisinin daha çok Karadeniz’in kuzeyinden alındığı anlaşılmaktadır. Bu da sahil şeridi ile sınırlı kalmıştır.” (Türkoğlu, 2002, s.71)

“İskitler ’in Karadeniz’in Anadolu sahilleri Kırım ve Kafkasya’da belirgin kültürel izler bıraktığı, bu arada Karadeniz sahillerindeki Hellen kolonileri ve onların kültürleri ile tanıştığı ve karşılıklı etkileşimlerden kıyafetin de payını aldığına tanık oluyoruz.

Anadolu’nun içinde İskit unsurlarının da bulunduğu Step karakterli kıyafetleri üç ayrı kanaldan aldığı ve benimsediği anlaşıyor; Orta Karadeniz sahilleri, başta Giresun, Trabzon ve Sinop gibi eski Hellen kolonileri gibi deniz yoluyla; Rize ve Artvin yöresi, Kafkaslar ve Gürcistan yoluyla; Trakya ise bir taraftan Romanya ve Bulgaristan gibi Karadeniz yoluyla ve diğer taraftan Balkanlardan iz bırakmış Hunlar yoluyla bu kültürün etkisinde kalmışlardır.” (Türkoğlu, 2002, s.72)

“Pers kıyafetlerinin en önemli parçalarından biri, başlıktır. Bütün tasvirlerde, savaşçı Perslerin başlarında step halklarınınkine benzeyen başlıklar görülür.” (Türkoğlu, 2002, s.78)

2.1.6. Klasik Helen Çağı

“Ege’de Klasik Hellen Çağı Kadın başlıkları (İ.Ö. 5-3 YY.) daha sade bir görünüme sahipti. Kadınlar saçlarını bir bant ile bağlamayı yeterli bulurdu. Saçı, geniş olarak katlanmış bir eşarpıla toplayarak daha estetik bir görünüme

kavuştururdu. Bu tür baş bağlama biçimi halen Rumeli kızları tarafından uygulandığı görülmektedir. (Görsel 10) Bu şekilde saçlar tamamen kapatılmış oluyor ve kulaklar açıkta bırakılıyordu. Birkaç kez dolandırılan baş örtüsü önde alın üzerinde bağlanmakta idi.

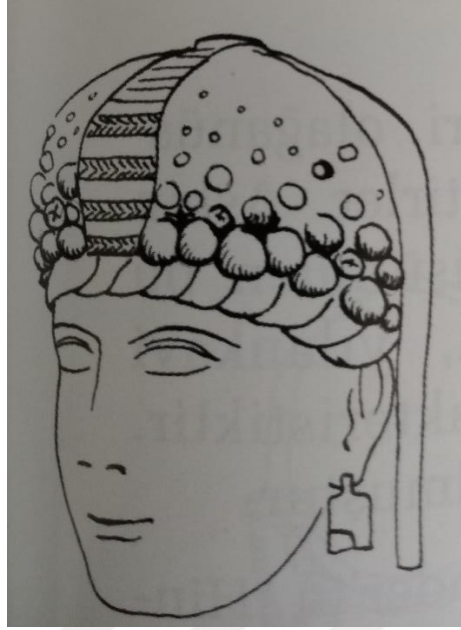
“Şapka, ancak 4.yy’den sonra görülüyor. Kadın şapkaları, tabağa benzeyen üstte küçük bir çıkıntısı olan Tanagra (Yunanistan’da bir yerleşme yeri) tipinde olurdu.” (Türkoğlu, 2002, s.85)



Görsel 10: Hellen kadınlarına bağlı klasik saç düzenlemeleri

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.84

“Anadolu’da Helenistik dönem kadın başlıklarında (İ.Ö.330-İ.Ö.30) bitkisel süslemelere yer verildiği görülmektedir. Tanrıça başı tasvirinde, yüzü açıkta bırakacak şekilde bir örtü kullanılarak tepe kısmından aşağı sarkıtıldığı görülmektedir. Anadolu kadınının geleneksel baş bağlama biçiminin kaynağı olarak gösterilebilecek bir veridir. (Görsel 11)



Görsel 11: Nemrut Dağındaki Dev heykel başlarındaki başlık ve süslemeler

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.91

Anadolu ve Ege dünyasının tanımadığı ham maddeler de vardı. Pamuk da bunlardan biridir. İlk kez, Hindistan’da ekilip değerlendirilen pamuk, Anadolu’ya Helenistik çağda Kuzey Afrika üzerinden girmiştir. İpek ise ithal edilen her zaman olduğu gibi en çok değer verilen kumaştır.” (Türkoğlu, 2002, s.91)

Pamuk ve ipek, başlıklarda kullanılan en yaygın materyal olarak günümüze kadar etkinliğini korumuştur

2.1.7. Roma Dönemi

Anadolu’da Roma Çağı (İ.Ö. 27-İ.S.330) kadın başlıklarına en iyi örnekleri Edessa mozaiklerindeki kıyafetlerde görmekteyiz.

“Edessa mozaiklerindeki kıyafetlerin en önemli yanı, şüphesiz bunlardan birçoğunun günümüzde de yaşıyor olmasıdır. Aynı bölgede, Zeuğma (Belkıs) kazılarında bulunan eserlerde, kadınların baş örtüsü altında görülen baş çatkısı ve ellerinde taşıdıkları iğler de Hititler ’den beri süregelen ve günümüzde devam eden giyim kuşamla ilgili gelenekler olarak dikkati çeker.” (Görsel 12) (Türkoğlu, 2002 s.135)



Görsel 12: Zegugma’da bulunan kabartmada kadının Baş Bağlama biçimi bölgesel karakterlidir

Kaynak: Türkoğlu, 2002, s.101

Anadolu coğrafyasında İslamiyet öncesi ve sonrası Türk kıyafetlerinde Orta Asya Türk kıyafet izlerine rastlanmaktadır.

“Özellikle Bizans çağı incelendiğinde günümüzde Karadeniz sahil bölgelerinde, folklorik nedenlerle giyilen kıyafetlerin Yunanlılar tarafından, buralardan Kuzey Yunanistan’a göç eden eski Rumlara aitmiş gibi gösterilmek istenmesi bu bakımdan mesnetsiz ve bilgisizlikten kaynaklanmaktadır. Görüldüğü gibi eski Yunanlılardan önce de bu kıyafetler vardı. Bütün Karadeniz sahillerinde İskit ve Hun etkisi olarak asırlarca var olmuştur. Orta Asya’nın bu akraba kültürleri, Karadeniz’in kuzeyinden Balkanlara ve oradan Orta Avrupa’ya nüfuz etmiş, bir taraftan da Arap hükümdarlarının dikkatini çekerek askeri alanda belirgin bir varlık gösteren, Bizans ordusunda ve Halifelerin özel muhafız birliğinde paralı asker olarak görev yapan Tarafından bu bölgelere yayılmıştır.” (Türkoğlu, 2002, s.134-135)

2.1.8. Selçuklu Dönemi

Selçuklu kadın başlıkları hem İslam dinine uygun hem de İslamiyet'ten önceki eski inanış ve kültürünü yansıtan bir üslupta karşımıza çıkar.

“Kadınlar, evden dışarı çıkarken başlarına günümüz makramalarına benzer uzun bir örtü alırlar, ayrıca baş örtüsü veya yaşmak kullanırlardı. Buna Divan-ı Lügatüt Türk'te “Uragut saraguçlandı”, yani “kadın baş örtüsünü örtündü” deniyordu. Hunlarda, baştan sırtı doğru sarkan başörtüleri vardı. Baş örtüsü yaşmak adıyla kullanılmış ve bazen altına bir takke giyilmiştir.

Kadınlarda başlık olarak, sivri bir külah şeklindeki “boğtak” ve Çağatayca “kotos” sözcüğünden sanılan “hotoz” kullanılmıştır. Osmanlılar, çeşitli başlıklara bu adı vermişlerdir. Başa konulduktan sonra düşmemesi için çene altına bağlanan “kebez” denilen başlığın bağlama bantlarına ise “sakalduruk” deniyordu. Bu başlık da Anadolu'da asırlarca kullanılmıştır.” (Türkoğlu, 2002, s.146)

2.1.9. Osmanlı Dönemi

Osmanlı döneminde kadın kıyafetleri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Hem etnik kimliklerin çeşitliliği hem de inanç çeşitliliği kıyafet zenginliğine yansımıştır.

“Osmanlı Döneminde kadın kıyafetleri, saray kıyafetleri, sokak kıyafetleri, ev kıyafetleri, gelin kıyafetleri hatta kadınların mesire hayatına karışması ile giyinme tarzı çeşitlilik kazanmıştır. Aynı zamanda bu kıyafetleri tamamlayan kadın başlıkları da önemli bir yer tutmaktadır.” (Aksoy, 2009, s.23)

“Osmanlı devletinde giysiler, toplumdaki yeri simgeleyen en belirgin göstergelerden biri sayılır. Giysisinin rengi, biçimi ve hatta kumaşının cinsi, giyen kişinin ait olduğu toplum düzeyini yansıtır.”

Osmanlı Döneminde kadınları din faktörünün katı uygulanışı gereği başörtüsü veya türban gibi saçları tamamen kapatan giysiler giymek durumunda idi. Bu durum yalnız Müslümanlar için değil, diğer dine mensup kadınlar için de geçerli idi.

“Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik olarak güçlendiği 17.yy. hanımların daha gösterişli bir Türk Baş süsü “hotoz” taktıkları görülür. “kotoz” sözünden gelen “Hotoz”, yemeni v.b. ile yapılan kalpak yani baş süsüdür. “Kotoz”

yahut “Kaytaz” Türkistan’ın bir cins uzun kıllı öküzünün kuyruğundan yapılan tuğ ile at gerdanlarına süs olarak asılan püskülün adıdır. Çağatayca olan Hotoz sözü, daha sonraları kadın başı süsüne verilen bir ad olarak telaffuz edilmiştir.

Hotozlar hem evde hem de dışarda giyilir, dışarıda giyilen hotozların üstüne alnı e ağzı gizlemek için yaşmak örtülürdü. Kadınlar evda başlarına kırmızı kumaştan yapılmış dört parmak yüksekliğinde, etrafı bir sıra inci ile süslenmiş hotoz giyerlerdi. Hotoz bir tarafı eğik olarak ve müslinden ve mendil ile çenenin altından bağlanmaktaydı Sokakta ise başlarına beş altı köşeli altın yaldızlı mukavva veya altın işlemeli brokar kumaştan yapılmış bir hotoz geçirirlerdi. Hotoz oldukça yüksek olup, üst kısma doğru daralan bir başlıktı. Hotozlar, altın, gümüş ve mücevherlerle ya da doğal çiçeklerle süslenerek sade bir mendille gelişigüzel bağlanırdı. Hotoz zerine örtülen yaşmaklar, alnın bir kısmı ve ağzı gizlenmek içindi. Kadının yalnızca gözleri açıkta kalmalıydı.

Yakın zamana kadar yetişkin kızların ve her yaşta kadınların, türlü çeşitleri ile en yaygın baş tuvaleti olan hotoz, bir ev tuvaleti idi. Kadınlar sokağa çıkarken de yaşmağın başı örten parçası hotoz üstüne alınıp bağlanırdı. Başlarına hotoz yapıp kondurmayanlar da saçlarını tarar, örerler ve üzerine bir yemeni bağlarlardı.

Hotoz krep ile yahut “papazi” denilen fabrika bürüncüğü ile yapılırdı. Hotozlar, şeklinin andırdığı şeylere, kreplerin rengine veya düğüm şekillerine göre de “Felek tabancası hotoz, Zeyrek yokuşu hotoz, Duduburnu hotoz, Saraylı hotozu, Kürdi hoto, Gelin sorgucu hotoz, Çimdik hotoz, Kayık hotoz, Kupkapağı hotoz, Tandır hotoz” diye isimlendirilirdi. Hotozlar zamanımızın kadın şapkaları gibi giysinin rengine ve kesimine uygun olurdu. Zengin hanımlar hotozlarını ayrıca mücevherler ile süslerlerdi.” (Balta, 2014, s.250-251) (Görsel 13)



Görsel 13: Hotoz Başlıklı Türk Kadınları

Kaynak: Balta, 2024, s.251

“Osmanlı’da, Giyilen Geleneksel Kadın Başlıkları Tarih boyunca, moda akımları, pek çok değişim göstererek, birçok olaydan etkilenmişlerdir. Bu etkileşim sonunda karmaşılaşmaya başlayan Moda’nın, tarihsel anlamdaki geçmişine bakılacak olursa, değişim ve etkileşimi anlamak kolay olmaktadır. Bizans kültürünün Osmanlıdan etkilendiği gibi, Osmanlıda Bizans’tan etkilenmiştir. Türklerin Anadolu’ya geldikleri dönemlerde kadınların başlarını örtme gelenekleri olmadığını, Anadolu Türk kadınlarının, kara çarşaf ve peçeyle örtünme geleneğinin, Bizans’tan gelme olabileceğine dair varsayımlarda bulunmuşlardır. Kadın başlıkları, Osmanlı-Türk kültüründe yıllarca bir mesaj niteliği olarak kullanılmıştır. Aşiretlerde, Türkmenlerde, Oğuz kökenli boy aşiretlerinde ve yörüklerde evlenmemiş kızların başlarını örtmeleri gerekmemektedir. “Başını bağlamak” deyişinin altındaki gelenek ‘Evlendirmek’ anlamına gelmektedir. Anadolu’da değişik yörelerde “Başlık parasının ardında yatan gerçek düğün töreni sırasında erkek tarafı, gelinin başını altınların sıralandığı bir başlıkla bağlar. Bu başlık, yeni kurulan yuvanın sıkıntılı günlerinde bu altınları bozdurarak kullanması için ekonomik desteğidir. Başörtü oyalarında renk ve süsleme çeşitleriyle, kız ya da kadının durumunu anlatan aynı zamanda giyen kişinin toplumsal durumunu gösteren, “Dul”, “Nişanlı”, “Bebek sahibi olacak”, “Aşık”, “kocasıyla arasının iyi olmayacağına dair” gibi simgesel anlamlar taşımaktadır. Başlıkların düzenleniş şekli, bazı bölgelerde, evlilik senelerini, başa süs olarak takılan altın sayısı belirlerken, diğer bir bölgede, ise başa bağlanan yemeni sayısı seneleri göstermektedir. Kendi tarzlarını kendileri yaratan

kadınlar, başlarını geleneksel bağlama şekilleri doğrultusunda farklı tip ve biçimlerde bağlamışlardır” (Görsel 14) (Uysal, 2011, s.53)



Görsel 14: Osmanlı-Türk Kültüründe Yörük Kadınları Baş Bağlamaları

Kaynak: Uysal, 2011, s.54

“Lale devrinin göz alıcı kıyafetler giyen kadınları, dikkat çekmek ve kendilerini olduğundan daha uzun göstermek için, başlarına altın işlemeli ya da değişik güzel kumaşlarla kaplanmış karton başlıklar, takmışlardır. Bu başlık kirpiklere kadar uzanmış olan bir örtünün altında kalarak, yüzün diğer kısmında, arkadan sımsıkı bağlanmış oldukça ince, başka bir örtü ile gizlenmiştir.” (Görsel 15) (Uysal, 2011, s.60)



Görsel 15: Lale Devrinin zengin ve soylu kadınları

Kaynak: Uysal, 2011, s.60

“Tüm zamanını hiyerarşik düzen içinde ve haremde geçiren saraylı kadınların kıyafeti, halkın kıyafetinden daha itinalı olmuştur. Özellikle sarayda yaşayan kadının başlığı sıradan halktan kişinin baş örtme şekilleriyle, farklılıklar göstermiştir. Saraylı kadınlar taç takarken, bu tacın üstünde ve arkasında küçük plise bir krep bulunmaktadır. Taftadan başlığın çevresinde ise, iki kere dolanan bir çeşit kordon yer

almaktadır. Halktan sıradan kadınlar basit başlıklar giymişlerdir. (Görsel 16) (Uysal, 2011, s.64)



Görsel 16: Osmanlı Saray Kadınları Başlıkları

Kaynak: Uysal, 2011, s.64

2.1.10. Cumhuriyet Dönemi ve Günümüz

Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye’de radikal değişimlerin hızla gerçekleştiği bir sürece adım atılmıştır. Dünyadaki değişimi ve gelişimleri yakalamak adına sarf edilen gayretlerin başında Şapka devrimini de sayabiliriz. Değişimin ateşleyicisi Mustafa Kemal ATATÜRK, 25 Kasım 1925 tarihinde gerçekleştirdiği şapka devrimiyle fesi kaldırarak, şapka başta olmak üzere giyim kültürünü tamamen değiştirmiştir. Peçe ve çarşafın kaldırılmasıyla kadınlar da şapkayı kullanmaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yılları, kılık-kıyafet bakımından eski devirlerin bir devamıdır ve çarşaf giymeye devam edilmiştir. Değişen süreç içerisinde, zamanla eski devirlerin giyim kuşam şekli de değişmeye başlamış ve 25 Kasım 1925’te Şapka Kanununun yürürlüğe girmesiyle, fes, kalpak ve sarıkların kullanılması yasaklanmıştır. Geçiş aşaması biraz sancılı olsa da yurtdışındaki moda akımlarının da etkisiyle, belli bir kesim tarafından farklı model ve görünümelerde şapkalar kullanılmıştır.

25 Kasım 1925’te Şapka Kanunu yürürlüğe girene kadar kılık-kıyafet eski devirlerin bir devamı olarak çarşaf giyimine devam edilmiştir. Şapka Kanununun yürürlüğe girmesi kılık kıyafetin inanç ekseninde de etkili olması nedeniyle toplum tarafından kanıksanmasında zorluklar yaşanmıştır. Batı’ya yüzünü dönen yeni

Cumhuriyet, Avrupa'daki moda akımlarını da takip etmeye başlamıştır. Giyim kuşamda da batıyı örnek alan Türk kadını farklı model ve formda şapka kullanmaya başlamıştır. (Görsel 17)



Görsel 17: Mevhibe İnönü'nün Kullandığı Şapkalar

Kaynak: Uysal, 2011, s.29

“Anadolu etnik ve kültürel yapısını gereğince sağlıklı bir şekilde gözlemleyip tahlil edilirse, giysi kültürümüzün ana yapısı içerisinde otantik ilgi çekici giysi kültürü çevreleri diye değerlendirilebilen alanların oluştuğu görülür. Bu çevrelerin ilk anda dikkat çekenlerinin kaba bir gruplamayla aşağıdaki gibi sıralanabilir. 1. Büyük kentleriyle oluşturduğu giysi kültürü çevreleri. 2. Kırsal yöre giysi kültürü çevreleri 3. Törenselleşen giysiler kültürü çevresi 4. Modanın oluşturduğu giysi kültürü çevresi 5. Çocuk giysileri kültür çevresi gibi. Bunların dışında aynı yapı içerisinde yer alan daha küçük otantik yöresel nitelikler gösteren kültür çevrelerinin bulundukları da gözden kaçmamaktadır.” (Erden, 1998, s. 16).

“Hızlı bir geçiş süreci yaşamakta olan toplumumuzda giysiyle ilgili çok eski değer yargılarını ve eski üretim tekniklerini, yöresel otantik giysilerle kentsel kültürün modern giysi ve değer yargılarının en son örneklerini bir arada günümüzde de yaşatılacak bir şekilde yaşatmaktayız. Görünen örnek ve nitelikleriyle giysilerimiz, bugünkü ekonomik ve ulusal yaşam felsefemizin, kültürel yapımızın en iyi tanıkları

ve de kültür taşıyıcıları olarak ortada durmakta fonksiyonlarını da sürdürmektedir.” (Erden, 1998, s.18 –19).

Türk kültüründe “Baş Bağlama” deyiminin kaynağı da yine kadının medeni durumundaki değişikliği yansıtan bir deyimdir. Genç kızların başlıkları oldukça sade iken, gelin başlıkları gösterişlidir.

2.2. Bölgesel Özelliklerine Göre Günümüz Kadın Başlıkları

“8000 yıllık bir geçmişe sahip olan kadın başlıkları giyim-kuşam kültürünün önemli unsuru olmuştur. Özellikle başlıklara yüklenen imgesel anlamlar nedeniyle toplumun ilgi odağı olarak günümüze kadar gelmiştir. Yer yer sade veya ihtişamlı bir görüntü sergilerken, toplum içindeki sosyo-ekonomik ve kültürel düzey farklılıklarına rağmen her zaman giysiyi tamamlayıcı unsur olmuştur.

Gelir düzeyi yüksek kadınlar başlıklarını değerli madenler ve mücevherlerle süslerken, gelir düzeyi düşük kadınlar, boncuk, kuş tüyü, renkli kumaşlar veya tülbentlerle göz alıcılıklarından ödün vermemişlerdir.

Anadolu kadını, bu kültürel zenginlik sayesinde dünyanın hiçbir yerinde rastlanmayacak ölçüde bir çeşitlilik ve zenginliğe sahip olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun bütün din ve kültürlerle eşit mesafede duruşu ve kucaklayıcı tutumu farklı din ve mezhep gruplarının giysi çeşitliliğini arttırdığı gibi birbirinden etkilenme imkânı tanımıştır. Saraylı kadınların, gayrimüslimlerin ve sıradan kadınların kullandıkları başlıkların farklılığı Anadolu kadın başlıklarının zenginliğinin temelini oluşturmuştur.

Geleneksel Türk başlıkları yaşanan yöre özelliklerine göre geçmişten günümüze kadar taşınmış ender özelliklerimizden biridir. “Başlık” adı altında değerlendirilse bile, bölgeden bölgeye şekil ve süslemelerinde farklılıklar görülmektedir. Özellikle bir kadının bekar, nişanlı, evli, dul veya çocuklu olduğunu başlıkların bağlama şekli veya takılan materyallerden anlaşılmaktadır.

Endüstrileşme ve modernleşmenin beraberinde getirdiği kentsel yaşam, geleneksel kadın başlıkları ve kıyafetlerinin de yavaş yavaş ortadan kalkmasına sebebiyet vermiştir. Buna rağmen yerel idarelerin geleneklere sahip çıkma gayreti,

folklorik etkinlikler, turizm ve geleneklerine bağlı yaşamı terk etmeyen toplumlarda kadın başlıklarının günümüze kadar gelmesinde etkili olmuştur.

“Anadolu Kadınının giyim sanatında “Altın dişine, güzelin başına bakarlar” deyiimiyle “Altın”ın önemi vurgulanır. Kullanım şekli, fes üstüne bazen tepelik denilen gümüşten, altından, çevresi, ucu paralı saçaklarla çevrili telkâri süslemeler konur. Alnın ortasına, iki kaşın arasına gelen yere “Alın Altını” takılır. Yanına “Tılsım” denen kadını nazara karşı, büyüye karşı, kötü ruhlara karşı koruyan tılsımların üzerinde bazen bir ayet, bazen bir İslam büyüğünün adı yazılır. Bazı bölgelerde alın altınının sayısından onu taşıyan kadının kaç çocuğu, özellikle kaç oğlu olduğu anlaşılır.” (Aras, s.26)

“Boyun altını”, gerdan süslemeleri, “gömlek altını” ve kemerler tepeden tırnağa kadını donatan birbirleriyle uyumlu süsleme malzemesini oluşturur. Fes üzerine sarılan, atılan, ilıştırılan çeşitli örtüler vardır. Krepler, yemeniler, yazmalar, Çarlar ve bunlar üzerine yapılan işlemler, kalem işleri, baskı işleridir. Konya, Tokat, Bursa, İstanbul, Aydın, Muğla, Tarsus ve Adana’da “oya” adı erilen enzersiz bir elişî türünün üretildiği yörelerdir. (Aras, s.30-31)

2.2.1. Karadeniz Bölgesi’nde

Trabzon kadın başlığı Yaşmak, Kukul, Çember’den oluşmaktadır. (Görsel 12)

Yaşmak: Sade ve desenli etrafı pullu örtülerdir. Yaşmağın püsküllüsünü nişanlı kızlar ve yeni gelinler takarlar. Şalpazan ve Tonya taraflarında üst üste iki örtü sarılmaktadır

Kukul: Tepelik ve üstünlük diye de bilinir. Siyah renkli ve kenarları çiçek desenli ve yaşmaktaki işlemlerle süslü olup yaşmağın küçüğüdür. Yaşmağın üzerine sarılır Kukul sarı olunca yaşmak siyah olmalıdır

Çömbere: Kenarları dallı ve sade olan cömbere siyah tülbenttir. Genellikle yaşlı kadınlar bağlar. Boğaz altından doğru bağlanan cömbere altına, gençlerdeki kukul yerine gelen ve soğuktan korunmak için, başı iyice saran bir beyaz ve sade yazma vardır. Buna yörede sarma denir Çömbere ve yaşmağa genel olarak baş örtüsü de denir (<https://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/trabzon-yoresi-giysileri.html>, Erişim Tarihi: 27.6.2023).



Görsel 18: Trabzon Yöresi Kadın Başlığı

Kaynak: <https://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/trabzon-yoresi-giysileri.html>

“Tokat yöresi geleneksel kadın başlığında ise, gümüş alınlıkların takıldığı fes, onun üstünde genellikle kırmızı renkli (al) elmalı yazma bağlanır.” (Trak, s.56) (Görsel 13)



Görsel 19: Tokatlı gen kızın elmalı yazma bağlaması

Kaynak: Trak, s.13

“Kastamonu’da ise; Osmanlı döneminde fes üstüne bir kasnak geçirildikten sonra örtülen krep ya da çökö denen tülbentler en yaygın başlık biçimiydi. Çökö sarık gibi sarılırdı. Kıyı kasaba ve köylerinde çarşaf, çar, peçe, yaşmak türü başörtüleri de kullanılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise ipek kefiyeler,

keçeden yapılan baş bağı taçlar yaygınlaşmıştır. Sonraki yıllarda ince tülbentten yazmalar ilgi görmüştür. Dışarı çıkarken aynı renkte ve desende (sarı, genellikle düz, genç kızlarda çiçekli) dirseklere inen örtüler kullanılırdı. Başta fes, üzerine sarık şeklinde geçirilmiş kasnak vardır. Bu kasnak bazı çeşitli boncuk ve pullarla küçük altınlarla süslenir. Üzerine bir örtü konur, yalnız örtü günümüzde eşarp gibi katlanıp boynun altından bağlanmaz, yüz meydana kalacak şekilde başa sarılır. Ucu bir yere yerleştirilir.

Günümüzde ise baş biçimleri özelliğini kaybetmeden uyarlama yapılmakta, fes kısmı yani kasnak çeşitli boyutlarda şekillendirilerek kep şeklinde hazırlanmaktadır. “(Görsel 20) (Eray, s 47-49)

Kastamonu’da ise; Osmanlı döneminde fes üstüne bir kasnak geçirildikten sonra örtülen krep ya da çökö denen tülbentler en yaygın başlık biçimiydi. Çökö sarık gibi sarılırdı. Kıyı kasaba ve köylerinde çarşaf, çar, peçe, yaşmak türü başörtüleri de kullanılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ise ipek kefiyeler, keçeden yapılan baş bağı taçlar yaygınlaşmıştır. Sonraki yıllarda ince tülbentten yazmalar ilgi görmüştür. Dışarı çıkarken aynı renkte ve desende (sarı, genellikle düz, genç kızlarda çiçekli) dirseklere inen örtüler kullanılırdı. Başta fes, üzerine sarık şeklinde geçirilmiş kasnak vardır.



Görsel 20: Kastamonu Geleneksel Kadın Başlığı

Kaynak: <https://kastamonu.ktb.gov.tr/TR-171380/yoresel-kiyafetler.html>, (Erişim Tarihi: 26.6.2023)

2.2.2. Marmara Bölgesi'nde

Balıkesir kadın başlığı Yazma, Bürümcük ve Baş Parası-Eğmeli'den oluşur. (Görsel 21)

Yazma: Süsüne düşkün olan yörük kadınının el üretimi yazmaların kenarlarına boncuk ve pul dizmesiyle kullanıma hazır hale getirilir. Dursunbey köylerinde beyaz ve siyahı yaygındır. Kenarlarına "poylaklı" denilen pul ve kokulu karanfil dizilir. Köylere göre değişen oylar, boncuk dizgileriyle süslenir. Günümüzde de yaygın kullanıldığı görülür.

Bürümcük: Yeşil veya kırmızı örtüdür. Yazmanın üzerine örtülür. Altta kalan yazmanın uçları bunun üzerinde birleştirilip bağlanır. Bürümcük yarısaydam ince tülünden olabildiği gibi kalın kırmızı veya pembe krepten de olur. Üzerine yoğun şekilde pul işlenir. Uçları bağlanmaz ve göğüs üzerine salınır. Ege genelinde (İzmir, Manisa, Aydın, Denizli) bu şekli yaygındır. Balıkesir ova yörelerinde bürümcük kullanımı pek yaygın değildir.

Baş Parası-Eğmeli: Bazı köyler hariç hemen bütün yörük köylerinde el yapımı başlıklar 70'li yıllara kadar çok yaygın kullanılmıştır. Günümüzde Dursunbey/Kızılöz gibi bazı köylerde hala yaşlı kadınlar tarafından takılmaktadır. Yörük köylerinde boncuk dizgilerinin altına gümüş paralar da dizilir. Manav köylerinde para dizme adeti yoktur. Karakeçili yörük köylerinde bu başlığın iki yanında, şakakları kapatacak uzunlukta "külte" denen boncuklu sarkıtmalar vardır. 1940-50'li yıllar ve 60'ların başlarında bu başlığın üzerine "tepelik" de yaygın olarak kullanılmıştır. Kış aylarında soğuktan koruma, yaz aylarında teri emme görevi gören bir aksesuardır (<https://gokhanertek.blogspot.com/p/gunumuzde-halk-oyunlar-yarsmalarnda.html>, Erişim Tarihi: 27.6.2023)



Görsel 21: Balıkesir Kadın Başlığı

Kaynak: <https://balikesirfolkloru.com/albumler/dogu-balikesir-kostumleri>, (Erişim Tarihi: 27.6.2023)

2.2.3. Ege Bölgesi'nde

“Ege köylerinde Türkmen ve yörük gelinlerinin baş ve göğüs takıları çok önemlidir. Geline takılan altınlar hem gelinin hem de erkek ailesinin onurudur. Gelin bu görüntüsü ile toplumda değerli olduğunu gösterir. Aynı zamanda altınlar kadının ekonomik güvencesidir. Bu nedenle hiç kimse kadının baş altınlarına dokunmak istemez. Ancak, çok zor zamanlarda kadının rızası ile baş altınlarının bir kısmı bozulabilir. Türkmenlerde kadının başlığı kutsaldır. O derece ki, mezarların açılmayacağından emin olsalar, kadınları başlıkları ile gömmek isterler. Bu arzularını gerçekleştiremedikleri için eski mezar taşlarına altınlı başlıklar, döş ve boyun takılarını yontturmuşlardır. Bu durum kadının toplum içindeki önemini kanıtlar.

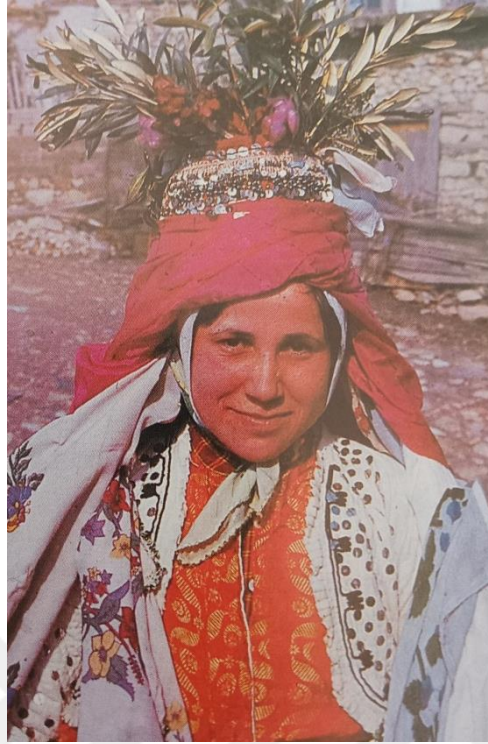
Anadolu kadını başlığına altınla, gümüşle, elmasla, inciyle mercanla donatmak istemiştir. Bu arzusuna da yüzyıllarca toplumun geleneği ve inancı yardımcı olmuştur. Şöyle bir söz vardır: “Kadınlar arasında sabah kalkınca baş, sonra aş, sonra iş.” Çünkü kadın yatağından kalkınca ilk başını donatır ve güne başlar. Bu da kadına güç ve güven verir. Toplum karşısında başını dik tutmasına yardımcı olur.” (Tansu, s,73-74)

“Anadolu yöresel aşiret gelini örneği dışında Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa çevreleri ile bugün bütünüyle yerleşik yaşam biçimine geçmiş Doğunun geliniyse ilk bakışta, üslu giysilerle ve takılarla bezenmiş bir bebek görünümündedir.

Yerleşik yaşam biçimine geçişle birlikte günlük yaşam içinde göze görüne, inanca ilişkin herhangi bir öge yoktur. Yerli köylüler gibi giyinmektedir. Doğuda gelinin yedi renkten yapılmış bir taç vardır. Bu “Fatıma ana Kuşağı” gök kuşağıdır. Doğanın renkleri burada toplanmıştır. Taç üstüne takılan karanfil ve puldan yapılmış üç çiçek üçlemeyi belirler. Geline yeni allar giydirilip yüzü al duvakla örtülür.

Özel günlerde ve eğlencelerde genç kız ile nişanlı kız, baş süslemelerinde farklılık gösterir. Genç kızlar oyalı yazmalar, süslü işlemeli bezler bağlarlar. Süsle birlikte mavi boncukları eksik etmezler. Yörede tavuk ve kuş tüylerinden yapılan süslemeye “tozuk” adı verilir. Nişandan bir gün önce horozların kuyrukları ve kanatlarından en parlak tüyler ve mevsimine göre yetişen en güzel çiçekler toplanır. Al bezin üzerine oturtulan yüksekçe bir tepeliğe yerleştirilir. Yedi renk tül örtü tepeliğe bağlanır. Kadın dul ise, kesinlikle evlenmemeye karar vermişse, zülûf ünü uzatarak, saçının arasına karıştırır ve bunu göstermek için başına bir de kara yazma bağlar. Anadolu’da yasın rengi kara olup, bu töreler gereğidir. Dul eğer evlenmek zorundaysa başına kara bir örtü örter, fakat zülûf ünü uzatmayarak önceden olduğu gibi sık sık keserek düzeltir.”

“Başa örtülen yazmaların beyazını kızlar, renkli ve çok süslülerini gelinler, koyu renkli ve genellikle siyah olanlarını da kadınlar kullanırlar. Çok yaşlı yöre nineleri ise, istedikleri biçimde saç ya da baş bağlayabilirler.” (Görsel 22) (Alkaşı, s,10-11)



Görsel 22: Anadolu Gelini

Kaynak: Alkaşı, s.10

2.2.4. Akdeniz Bölgesi'nde

Silifke/Mersin yöresinde Kadın Başında iki malzeme kullanılmaktadır. Fes ve yazmalar. Fesin altına rastlayan bölümü altınla süslenir. Ancak, altın koyamayacak kadar hali vakti yerinde olmayan kadınlar, altın yerine gümüş paraları fese takmıştır. Fes kırmızı kalın bir kumaştandır yapılır. İçine sertleştirme malzemesi konur. Fesin saçlardan yüksekliği en çok 2-3 parmakdır. Yazmalar, giysiye uygun renklerde kullanılır. Üçgen yapıldığında, başı ve fesi kapatacak kadar büyüktür. İki üç renk yazma altınları kapatmayacak biçimde fese ve başa bağlanır. Eğer düğüm görünür şekilde bağlanırsa, karşımızdaki kadının evli olduğunu, düğüm saklanarak bağlanmışsa, kadının bekar olduğunu anlarız. Giyim kuşam tarihçemiz içinde, çarşaf Silifke köylüsüne ulaşamamıştır. Ancak, zaman içinde kadınların yazma dışında beyaz tülbent örttükleri görülmektedir. Yaşlı kadınların poşu örtüldüğü, peçek, vele, isimli örtülerin de kullanıldığı bilinmektedir (Görsel 23) (https://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/silifke-yoresi-giysileri.html#google_vignette, Erişim Tarihi: 28.6.2023)



Görsel 23: Silifke/Mersin Yöresi Kadın Başlığı

Kaynak: https://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/silifke-yoresi-giysileri.html#google_vignette, (Erişim Tarihi: 28.6.2023)

2.2.5. İç Anadolu Bölgesi'nde

“Yozgat Kadın Başlığı Keçe Külah, tülbent, Kıvrak ve oyadan oluşur.

“Keçe Külah: Başa giyilen bir çeşit şapkadır. Kırmızı ve bordo renkte olup yünden veya keçeden yapılır.

Yörede iki tip başlık kullanılmaktadır. Birincisi yünden ve keçeden yapılan biçimi külah şeklinde olan keçe külah, ikincisi ise tepesi düz olan yuvarlak kutu şeklindeki başlıktır. Bu başlığa “fes” de denir. Bu başlık Anadolu’nun geleneksel giyim parçası olmadığı, Tanzimat ile Anadolu’ya geldiği bilinmektedir. Günümüzde hala halk oyunları toplulukları tarafından kullanılmaktadır.

Tülbent: Kadın giyiminde başa giyilen bir tür örtüdür. Fesin üzerinden omuzlara doğru sarkıtılarak boyun etrafını kapatacak şekilde arkadan bağlanır.

Düz renk tülbentlerin üzerine önceden el kalıpları şimdi ise klişelerle çiçek şekilli süs motiflerinin basıldığı bir tür baş örtüsüdür. Yazma yörede külah şeklinde olan başlığın üzerine bağlanır. Üzeri kıvrak veya herhangi bir örtüyle kapatılmaz.

Kıvrak: İnce tül dokumadan yapılan ve uzun metal pullarla süslenen paralı fesin üzerine bağlanan genellikle kırmızı ve yeşil renklerin kullanıldığı bir başörtüsüdür.

Oya: Tekniği dantel örgü olan süsleme amacıyla kullanılan bir nevi malzemedir. Yörede oya yazma-tülbent kenarına dikilir. Ayrıca başlığın her iki kenarına dikili olup çene altından sarkıtılır. “(Görsel 24) (Bakır, 2001, s 11-12)



Görsel 24: Yozgat Yöresi Kadın Başlığı

Kaynak: Bakır, 2001, s 12; <https://www.cerezforum.com/konu/il-il-yoresel-kiyafetler.51405/page-6>, (Erişim Tarihi: 6.11.2023)

Sivas, Zara ve Divriği Yöresi Geleneksel Kadın Başlığı ise; yine altın ön plandadır.

“Zara kadın baş giyiminde başa takılan fesin ön kısmına birkaç sıra halinde küçük altınlar veya ortası delik tedavülden kalkmış madeni paralar dizerler. Bazı yerlerde fes yerine gümüş tepelik kullanılır. Tepeliğin kenarlarından ince zincirlerle gümüş paralar veya penezler kaş hizasına kadar dökülür. Fesin üzerine her bölgede aralarında ufak tefek farklılıklar olan ve değişik isimlerle adlandırılan baş örtüsü bağlanır. (Yazma, değirmi, çevre, hindi, oyalı yemeni) Bu baş örtülerin değişik bir bağlanış biçimi vardır. Örtü tek renk ve genellikle beyaz ise buna “Değirmi”, çok renkli ve desenli ise buna “Hindi” denir. Yazmalar beyaz hasse ve pulludurlar. Bazen de yazmanın kenarları mekik veya iğne oyalıdır. Yazmanın kenarları genellikle püsküllü kuşak ile aynı renktedir. Ayrıca bu baş örtülerinin üzerine “çit” denilen ve uçları serbest bırakılan bir örtü daha örtülür. Bazı köylerde bu çitlerin alın hizasından başa bağlanmasıyla tutturulduğu görülür (Görsel 25) (Acar, s,32).



Görsel 25: Fesli Divriği Kadın Başlığı görünümü

Kaynak: Acar, s.32

Divriği yöresi kadınların geleneksel olarak başa takılanlar; Altınlı Hindi, Tepelik, Sıra ve Festir.

“Altınlı hindi, ince dokunuşlu ipek kumaş kenarlarının ipek ipe kıvrılarak 20’lik altınların geçirilmesi ile oluşturulmuş bir örtü çeşididir. Yöresel kıyafetler ile kullanılan bu örtünün altından giysiyi giyen kişinin saçları “Balık” ile örtülmüştür. (Balık: Özellikle gelinlerin saçını örerken kullanılan gümüş bir takı türüdür.) Saçlar ortadan ikiye ayrılarak her iki yandan da üçer beşer tane Balık ile örülerek saç tutturulur. O dönemde saça önden kakül bırakılarak kulak hizasına kadar da zülûf kesilmiştir.

Baş bağlanırken omzun iki yanından uzanan örgülü saçların ve ucuna takılan Balık’lerin gözükmesi sağlanmıştır. Bu işlemden sonra başa tepelik takılarak, Tepeliğin bir kısmının gözükmesi sağlanmış ve en son başa altınlı hindi bırakılarak baş örtme işlemi tamamlanmıştır. Baş örterken zaman zaman sıra ile feste kullanılmıştır. Bunlar kullanıldığında da festen sonra başa altınlı hindi örtülmüştür. Yaşlı hanımlar başlarına fes takip, fesin üzerine de sıra takmışlardır. Bazen de fesin üzerine üçgen şeklinde getirdikleri siyah dolahı bağlayarak başlarına ince ahlarnı dolamışlardır.

Tamamen yöresel ve orijinal olan altınlı hindi, tepelik, balık vb. gibi diğer aksesuar ve takılar, geçmişten sahipleri tarafından çeşitli nedenlerle satılmış olup, günümüzde çok zor rastlanmaktadır. Genelde gelinlerin kullanmış olduğu bu takı ve aksesuarlardan elinde bulunanlar, eskiden olduğu gibi bugün de özel gün ve gecelerde kullanılmaktadır. Bu takı ve aksesuarları genelde gelinler kullanmışlardır. (Çulcu oğlu, s. 186-188)

2.2.6. Doğu Anadolu Bölgesi'nde

“Genel olarak Bitlis ve civarında başa leçek adı verilen beyaz bir tülbent sarılmakta olup onun üzerine puşu veya merheme adı verilen tülbentler bağlanmaktadır. Bunların dışında kofi, fes veya tikme kullanıldığı da görülmektedir.

Tülbent (Leçek): Beyaz renkte olan tülbent, kadınların sokağa çıkarken başlarına örttükleri bir giysi parçasıdır. Kenarları bazen beyaz pullarla işlenmiş olarak kullanılır. Saçlar görülmeyecek şekilde boydan boya başa örtülerek kullanılır. Leçek tabirinin yanı sıra merheme adıyla da bilinmektedir. Leçek veya merheme olarak tabir ettiğimiz tülbent kimi zaman kofi veya tikme üzerine örtülen, kenarları işlemeli 80x80 cm, yaşlılarda ise 80x 150 cm ebatlarında olan bir örtüdür. Etrafı tek renkli ve düz örgülü ve boncuksuz, fazla süslü olmayan, iğne oyaları bulunan tülbentler daha çok tercih edilmektedir. Gündelik yaşamda ise daha çok boncuk oyalarıyla süslenmiş tülbentler kullanılmaktadır.

Puşu: Çeşitli renklerde ipekten yapılmış olup, tülbent (merheme) üzerine, başın üst kısmını açık bırakacak ve etrafını çember biçiminde saracak şekilde kullanılan bir örtüdür İki farklı renkte iki puşu kullanılarak, biri sağa diğeri sola sarkacak şekilde birbiri içerisinden geçecek biçimde düğümlenerek de kullanılır. Bu tür kullanımın daha yaygın olduğu puşularda çoğu zaman san ve siyah renkler tercih edilmektedir. Ayrıca bu düğümleme yapılırken, iki puşu birbiri içerisinden geçirilerek düğümlenir.

Kofi: Kırmızı veya siyah renkli olan kofi, fese benzemekte olup, kalın çuha kumaşından yapılmaktadır. Kenarlardan sarkan püskülleri vardır. Kimi zaman altın paralarla da süslenmektedir. Kofi, başa püskülsüz bir puşu ile tutturulur. Daha sonra üzerine tülbent örtülür ve etrafı puşu ile sarılır.

Fes ve Tikme: Yine kırmızı veya siyah renkte kadife kumaşından olup, kofiden daha kısa kenarlıdır. Yaşlılar tarafından sade olarak kullanılan fes, genç bayanlar tarafından Hamidiyelerle veya çeşitli altın paralarla süslenerek kullanılmaktadır. Tikme ise fese benzeyen bir başlık türü olup, Bitlis civarında bu tabirle isimlendirilmektedir. Zenginlerin giydiği bu baş giysilerinin ön kısmına alın altını adı verilen iki parmak genişliğinde bir bez üzerine, bir sıra halinde beşlik ve onluk altınlar, alın üzerine gelecek şekilde dikilmektedir. Bunun üzerine düz kıvrak bir çeki bağlanmaktadır. Kulak hizasından gümüş kulaklıklar sarkıtılmakta veya zülüflük altınlar takılmaktadır. Tikme ve fesin tepe kısmına gümüş tepelik de dikilmektedir. “(Salman, 47-48) (Görsel 26)



Görsel 26: Bitlis Geleneksel Kadın Başlığı

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28838>, (Erişim Tarihi: 6.11.2023)

2.2.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde

“Nusaybin’in doğusu ile idil civarında; Cizre, Şırnak ve Silopi tam giysiler hakimdir. Ova kesiminin kadınları, başlarına bağladıkları renkli puşularla dikkat çekerler. Kadınlar evlendikten sonra başlarına birman veya şifondan yapılmış beyaz renkteki kitteni eşarpları kullanırlar. Bu tür baş bağlama biçimlerini; alın ve kulakları süsleyen altın, gümüş veya penes adı verilen liralara tamamlar. Bu liralara kadife veya ketenden yapılmış bir şerit üzerine dikilerek kullanılır. Ayrıca saç örüklerine yaklaşık 1 cm kalınlığında, 1 m Uzunluğunda siyah şeritler takarlar.

Kadınlar özel günlerde başlarına, bordo renkli çuha kumaştan yapılmış fes (kofi) giyerler. Fesin ön tarafına altın liralara takılır. Bunun üzerine de hamavi denilen kalın bir eşarp örtülür. Epri adı verilen bir başka eşarp hamavinin üzerine sarılır. Epri, ince dokulu ve renkli ipekten dokunmuş yazma büyüklüğündeki örtülere verilen isimdir.

Bunların dışında leçek ya da kitan olarak adlandırılan beyaz tülbentten mamul örtüler de kullanılmaktadır. Etrafı renkli desenlerle bezeli olan ve 50x50 cm veya 50x70 cm boyutlarında olan ve ketenden dokunmuş bir kumaşı andıran, çiteye adı verilen örtüler de Mardin yöresi kadınlarının geleneksel baş giysilerinden biri olarak sıkça kullanılır.” (Salman, s.51)

Şanlı Urfa’da ise; genç kız başına köylerde, bilhassa göçebe aşiretlerde “Taç” denilmektedir. Takı yönünden çok zengindir. Taç, kırmızı fes üzerine puşu sarılarak yapılır. Başa iyi oturulması için fesin iç kısmına başın kalıbına göre karton konulur. Üst kısmına gümüş tepelik, ön kısmına üç kor, üç korun önüne levzik, yanlara da reşme denilen takılar takılır. Başın arka kısmına floştan örülmüş, saçlarla beraber bele kadar inen saç bağları bağlanır. Gümüşten saç bağları takılır. Genç kızlar evlenince baş bağlamaları da değişir. Tacın yerine “küfü” yer alır. (Balak, s, 47) bkz (Görsel 26)



Görsel 27: Şanlıurfa Genç Kız Giyiminde Geleneksel Başlıklar

Kaynak: Balak, s, 47

3. BÖLÜM

MUĞLA ÇOMAKDAĞI YÖRESEL KADIN GİYİM KUŞAMI VE BAŞLIKLARI

3.1. Muğla Milas/Çomakdağı Yöresel Kadın Giyim Kuşam ve Başlıkları

“Günümüzde endüstrileşme ve modern toplum yaşantısının yaygınlaşmasıyla kıyafet geleneği eski anlam ve önemini yitirmiştir. Ancak Anadolu’da toprağa bağlı kalmış topluluklarda halen yöresel ve otantik niteliklerde özgün giysiler üretilmekte ve kullanılmaktadır. Ancak bunlar daha çok kadınlarımızın devam ettirdiği küçük giysi kültürü çevrelerinde görülmektedir.” (Kırzioğlu, 1992, s. 68)

Teknolojinin gelişmesi ile değişen yaşam koşulları, yöre halkının kültürel yapısını ciddi anlamda etkilediğini alan araştırması sonucu gözlemlenmiştir. Örneğin Çomakdağı kadın kıyafetlerinin olmazsa olmazı ipek kumaşlar, yörede ipek böcekçiliğinin sona ermesi ile bu geleneksel yaşamın yok olabileceği endişesini de beraberinde getirmektedir.

Muğla Milas İlçesi’ne bağlı Çomakdağı Kızılağaç Köyüne özgü kadın başlıkları ve kıyafetlerinin asırlar öncesine dayanan bir geçmişe sahip olduğu, bu geleneği günümüze kadar taşıyan yöre halkının bozulmadan günümüze kadar gelme nedenleri araştırıldığında özellikle geleneklere bağlı yaşam biçiminden kaynaklandığını öğrenmekteyiz.

Bölgeye özgü baş örtüsü, yörük kültürü ve geleneklerini özellikle kadın kıyafetleri ve başlıklarında yaşatmaktadır. Günümüzde kültür turizminin yaygınlaşması ve yerel idarenin destekleri ile Çomakdağı Kızılağaç Köyü Muğla için turizm açısından önemli bir destinasyon noktası haline gelmiştir. (Görsel 26)



Görsel 28: Çomakdağı kültür turizmi açısından önemli bir destinasyon noktasıdır.

Kaynak: <http://www.milas.gov.tr/comakdag-mahallesi>, (Erişim Tarihi: 28.04.1022)

Anadolu'da uzun yıllar boyunca yörelere özgü benimsenen ve kullanılagelen çeşitli biçimlerde ve motiflerle süslenen geleneksel kıyafetler her bölgede değişik özellikler gösterir.

Çomakdağı kadını, geçmişin izlerini ve kıyafet geleneğini barındıran bir tarzda giyinerek günlük yaşamına devam etmektedir. (Görsel 27)



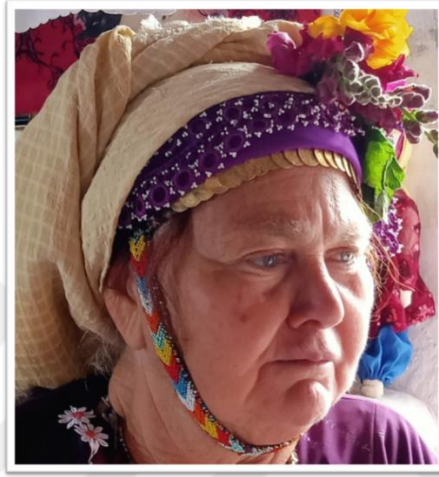
Görsel 29: Çomakdağı Köyünde Günlük Yaşamını Sürdüren Bir Kadın,

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Çomakdağı yöresel kadın kıyafetlerinin en dikkat çekici ve göz alıcı tarafı “Kadın başlıkları” iken, beden kıyafetleri de bir o kadar geleneksel çizgide olduğu için iki ana başlıkta değerlendirilmelidir.

3.1.1. Baş Örtüsü ve Aksesuarları

Çomakdağı kadın başlığı; Takke (Yöresel adı Takka), Askı, Sakındırak, Kollu, Çembere ve Mevsimlik Çiçeklerden oluşmaktadır. (Görsel 28)



Görsel 30: Muğla, Milas Çomak dağı Köyü, Çomakdağı Kadını Yöresel Başlığı

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Takke (Yöresel adı Takka):

Desenli pamuklu, pazen türü dokuma ya da basma kumaş kullanılır. Dikdörtgen şeklinde kesilen kumaşın iki kısa kenarı elde dikilir ve başın üst kısmına gelen yerden lastikle büzülerek bir nevi fes haline getirilir. (Görsel 29) Başka bir şerit beze dizilen 30 adet 10’luk «tuğra» denilen ve antik değeri olan altın iğne iplik yardımıyla tutturulur.



Görsel 31: Muğla, Milas (Çomakdağı) Çomakdağı Köyü, Takka

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Eski 10'luk veya Tuğra olarak adlandırılan altınlar 22 ayar olup, 1 gr. ağırlığındadır. Tuğranın yıpranıp yıpranmaması fiyatını belirleyen unsurların başında gelir. 08 Mayıs 2022 tarihi itibarı ile Milas Kuyumcularında tuğra fiyatı 700-1000 TL. Arasında değişmekte idi.

Bu altınların eski Osmanlı altını olmasına özen gösterilir. Ekonomik koşullar nedeni ile altınlarını satmak durumunda kalan kadınlar, ekonomik durumlarını düzelttiklerinde ilk iş olarak Milas kuyumcularında eski Osmanlı Altını arayarak bu eksikliklerini tamamlama yoluna giderler.

Askı:

Çocuğu olan kadınlar takkenin üst kısmından aşağıya doğru önden görünecek şekilde 10 sıra boncuklar bir dizi halinde sarkıtılır. Boncukların uç kısımlarına ise altınlar iliştilir.

Kadın başlıklarının süslenmesi amacıyla kullanıldığı düşünülen altınlar, Çomakdağı kadınlarının aynı zamanda ekonomik güvenceleridir. Bekâr kadınların başlıklarında altın görülmemekte, kadınlar evlendikten sonra 30 adet altın takkaya tutturularak kıyafetin bir parçası haline getirilmektedir. (Görsel 30)

Çomakdağı’nda bir kadının evli olduğunu takkaya tutturulan 30 adet altınla, çocuk sahibi olduğunu da yine Kolluya tutturulan boncukların ucuna asılan 10 adet altından anlaşılır.



Görsel 32: Askı, Muğla, Milas (Çomakdağı) Çomakdağı Köyü

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Sakındırak:

Takkeyi başta tutulumunu sağlamak amacıyla çene altından şerit şeklinde bir bez geçirilir. Bu bezin üzerine renkli boncuklarla oyalar işlenir. (Görsel:31)

Ekonomik durumu iyi olan kadınlar sakındırağına da 30 adet altın dizerler.



Görsel 33: Muğla, Milas (Çomakdağı) Çomakdağı Köyü, Sakındırak

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Kollu:

Takkanın üstüne askı ve turlar dışta kalacak şekilde kapatılma işlemi “Kollu” adı verilen kumaşla yapılır. 80x80 cm. ebadındaki İpek veya krep tarzı kumaşın iki ucu iğne oyası, boncuk veya pullar ile süslenir. Tercih edilen renkler ise genelde kırmızı, mavi ve mor gibi göz alıcı renklerdir. Baş bağlama sırasında oyalı veya pullu olan süslü kısmı takkanın görünen yerine getirilerek üçgen şekline bağlanır. (Görsel 32)



Görsel 34: Kollu, Muğla, Milas (Çomakdışı) Çomakdağı Köyü

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Çembere:

Hardal sarısı renk hakimdir. İpek ipliği ile bez ayağı dokuma tekniğiyle yapılmış 110x110 cm. ebadındadır. Başörtüsünün kenar ve köşelerinde bitkisel motifler, sarı ipek iplik ile saçak ve zincir işi tekniği uygulanır. Kenarları sarı ipek iplikle saçaklandırılır.

Takke ve kollu üzerine üçgen şeklinde katlanarak yerleştirilen çembere, iki ucu başın arkasından geçecek şekilde başın üzerinde bağlanır.

Çemberenin kenarlarına boncuk veya pul oyası yapılması durumunda “Oyalı Çembere” adını alır. Oyalarda farklı renk ve oya çeşitleri tercih edilir. İpekli çembereler daha çok düğün, bayram gibi özel günlerde kullanılırken, kenarı işlenmiş tül bentler günlük yaşamda tercih edilir. (Görsel 33)



Görsel 35: Muğla, Milas (Çomakdağı) Çomakdağı Köyü, Çembere

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Çiçekler:

Kadın başı hazırlık aşamasının son noktası çiçeklerdir. Başa takılması gerekenler tamamlandıktan sonra başın en güzel süsü şüphesiz seçilen mevsimlik çiçeklerinden oluşan demetlerdir. Özellikle kokulu olan çiçekler tercih edilmektedir. Parfüm ve esansların olmadığı dönemde kadınların güzel kokmasını sağlaması amacıyla başörtüsünün olmazsa olmazı idi.

Çomakdağı kadınları, güzel kokulu mevsimlik ve taze çiçekler tercih etmekte olup, özellikle evlerinin bahçelerinde yetiştirdikleri çiçekler sayesinde çiçek temininde sorun yaşamazlar. (Görsel:34)



Görsel 36: Muğla, Milas (Çomakdağı) Çomakdağı Köyü Çiçekler

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Tuğra:

Eski 10'luk veya Tuğra olarak adlandırılan altınlar 22 ayar olup, 1 gr. Ağırlığındadır. Tuğranın yıpranıp yıpranmaması fiyatını belirleyen unsurların başında gelmektedir. 08 Mayıs 2022 tarihi itibarı ile Milas Kuyumcularında tuğra fiyatı 700-1000 TL. arasında değişmektedir. (Görsel 35)

Bu altınların eski Osmanlı altını olmasına özen gösterilmektedir. Ekonomik koşullar nedeni ile altınlarını satmak durumunda kalan kadınlar, ekonomik durumlarını düzelttiklerinde ilk iş olarak Milas kuyumcularında eski Osmanlı Altını arayarak bu eksikliklerini tamamlama yoluna giderler.



Görsel 37: Tura

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

3.1.2. Beden Kıyafetleri

Bedene giyilen kadın kıyafetleri temel olarak yanaş Don (Yan İşlemeli), Toplu Don, İpekli Gömlek, Yen, Üç beş, Kuşak, Göğüslük, Yarım Önlük, Karanfil/'den oluşmaktadır. (Görsel 36)



Görsel 38: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Çomakdağı Geleneksel Kadın Kıyafeti

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Yaneş Don/Toplu Don:

İpek, pazen, basma vb. kumaştan dikilen şalvarda genelde mavi, kırmızı ve eflatun gibi göz alıcı renkler tercih edilir. Bel kısmı lastikli, paça kısmı ise sağlam bir iplikle büzdürülür. Boy uzunluğu ayak bileği ile diz arasındadır. Şalvarın ağı oldukça kısadır. Günlük hayatta kullanılan donlar “şalvar” olarak adlandırılır. Yeni gelinlerin giydikleri donlarda kırmızı veya mavi renkler tercih edilir. (Görsel 37)

Düğün, bayram, sünnet gibi özel günlerde yanları ipek işlemeli donlar giyilir. Bu donlara “Yanaş don” adı verilir. Bu donun her iki yanına elde bükülmüş ve daha sonra kök boya ile renklendirilmiş ipek ipliklerle yerli dokuma üzerine işlenen ve adına yörede “Yaneş” denilen don ayakları applike edilir.

Bu şalvarların en önemli özelliği yanlarında bulunan işlemeleridir. Bu işleme, giysinin yan tarafına yapıldığı için “Yanı işlemeli don” anlamına gelen “Yaneş don” olarak geçmektedir. Özel günlerde giyilen yaneş donlar, gün sonunda bohçaya konup, gelecekteki özel güne kadar sandıklarda muhafaza edilir.

Günlük giyilen donlar yaneş don olmayıp şalvar olarak nitelendirdiğimiz çeşitli renklerden oluşan basma ya da pazen kumaşlardan dikilmektedir.



Görsel 39: Toplu Don

Kaynak: <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=95&Sayfa=342>, (Erişim Tarihi: 28.10.2023)

Gömlek: Yöre halkı “iç gömlek (ipekli göyneke)” olarak adlandırır. Aynı zamanda iç çamaşırı olarak da kullanılan gömlek ipek kumaştan imal edilir. İpek böcekçiliğinin yaygın olduğu dönemlerde el tezgahlarında dokunan veya ipek-iplik karışımı dokunan ipek kumaşlar ana malzeme iken, ipekböcekçiliğin ortadan kalkması ile önceden dikilen gömlekler özenle korunmaktadır.

Göyneğin yakası genelde hâkim veya yuvarlak yakalı şekilde tasarlanır. Az da olsa yakasız olarak dikilen gömleklere de rastlanır. Dizin altına kadar uzanan boyda olup, ön tarafı göğse kadar açıktır. Kolları ise, dirsek ve bilek ortasında sonlanır (Görsel 38).

İpek kumaşları dokuyan tezgahların dar olması nedeniyle, gömlek oluşturmak için birkaç parça birleştirilmek zorunda kalınır. Bu nedenle yöredeki gömleklerde kalıp ve kumaş özellikleri farklı olabilmektedir.



Görsel 40: Yöre adıyla Göyneğ ve Yen.

Kaynak: <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=95&Sayfa=342>, (Erişim Tarihi: 31.10.2023)

Göyneğin kol kısmına sonradan eklenen parçanın ucuna dantel, boncuk işlemlerle süslenir. Boncuk ve pullarla süslenen bu kısma “Yen,” adı verilmektedir. Yen, üç beşin altında kadının bilek kısmını süslü ve zarif, aynı zamanda gösterişli görünmesini sağlar. Kolları bilekleri kapatacak kadar uzun ve dökümlüdür. (Görsel 39)



Görsel 41: Muğla, Milas (Çomakdışı), Yen

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Üç beş:

İpekli gömlek üzerine özellikle düğün, sünnet ve bayram gibi özel günlerde giyilir.

Çözüğünde doğal ipek ve atkısında pamuklu kullanılarak dokunmuş ve genellikle renkli şeritlerden parlak mat çizgilerin yan yana gelmesiyle dokunan Kutnu Kumaştan dikilir. Kumaşta yeşil, turuncu, kahverengi ve beyaz renkler hakimdir. Yaka kısmı yuvarlak veya V şeklindedir. Ön tarafı açık olup, düğme veya firketeyle birleştirilir. Kollar “Yen” in ucu görünecek kadar uzundur. (Görsel 40)



Görsel 42: Muğla, Milas (Çomakdışı) Çomakdağı Köyü, Üç beş Kolu

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Boyü diz ile bilek arasındadır. Üç-beş’ in ön ve etekleri ile kol ağızları sutaşı ile çevrilir.

Giyisi; iki kol, iki yan parça, bir de arka parça olmak üzere beş parçadan oluşmaktadır. Beş parçadan aldığı için “Üç-Beş Entari” denmektedir. (Görsel 41)



Görsel 43: Üç-Beş

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/352668>, (Erişim Tarihi: 31.10.2023)

Üçetek, çeşitli motif, renk ve isimde dokunan kutnu kumaşlardan yapılmaktadır. Kutnu, eskiden çözgüsünde doğal ipek ve atkısında pamuk kullanılarak dokunmuş ve genellikle renkli şeritlerden, parlak ve mat çizgilerin yan yana gelmesiyle oluşan ve üzerinde başta çiçekler olmak üzere çeşitli motiflerin bulunduğu bir kumaş türüdür. Bugün bu kumaşlar çözgüsünde yapay ipek ve atkısında yine pamuk kullanılarak dokunmaktadır (İmer 2001: 13)

Göğüslük:

Sadece göğüs kısmını kapatacak şekilde genellikle kırmızı ve lacivert renklerden oluşan saten kumaştır. Boyun kısmında ve etek ucundaki kordon bağcıklar marifetiyle arka tarafa bağlanarak göğüs kısmı kapatılır. Yöreye has olan göğüslük, dıştan entariye giyilen bir nevi sutyendir.

Yaşlı kadınların anlatımına göre; bağ bahçe işlerinde çalışan kadınların göğüslerini korumak, rahat hareket etmelerini sağlamak, hatta bebeklerini emzirmede kolaylık sağlaması amacıyla kullanılmakta idi. Günümüzde ise Tamamen süs maksadıyla üç beş elbisenin üzerine bağlanmaktadır (Görsel 42).



Görsel 44: Muğla, Milas (Çomakdıği) Çomakdağı Köyü, Göğüslük

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Yarım Önlük:

Bel kuşağının üstüne giysinin ön kısmına gelecek şekilde çizgili veya ekose kumaştan imal edilir. Bel kısmından geçirilen uçkur, büzülerek belin arkasından kuşağın üzerine bağlanır. Bkz. (Görsel 43)



Görsel 45: Muğla, Milas (Çomakdıği) Çomakdağı Köyü, Yarım Önlük

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

Karanfil/Kolye:

İpe dizilen karanfiller, görsellik kazanması maksadıyla aralarına boncuk konulur. Ekonomik duruma göre ucuna yarım altın asılır. Karanfil kolyenin amacı kadının güzel kokmasını sağlamaktır (Görsel 44).



Görsel 46: Muğla, Milas (Çomakdığı) Çomakdağı Köyü, Karanfil Kolye

Kaynak: Hikmet Akçelik, (18.04.2022)

4. BÖLÜM

RİZE HEMŞİN YÖRESİ KADIN GİYİM KUŞAMI VE BAŞLIKLARI

4.1. Rize Hemşin Yöresi Kadın Giyim Kuşam ve Başlıkları

Kadınların başlarına örttükleri başörtülerinin işlevselliği genellikle benzerlik gösterir. Birbirinden ayıran ve yerleşen özelliği ise bağlama şekli, kullanılan materyaller ve aksesuarlardır. Kadın başlığı, kadınların estetik anlayışı ve zevkleri sayesinde yerel bir forma bürünür. Ayrıca örtme stili ve kullanılan materyaller, başörtülerinin ayrı ayrı adlandırılmalarını sağlar. Örneğin; Hemşin baş bağlamada kullanılan alın çatkısı veya çemberin yöresel adı “Şar/şay/puşi”dir.

Rize/Hemşin’de yaşayan ve 33 Odalı konakta çocukluğu geçmiş Filis Coşkunoğlu: “Bildik bileli büyüklerimiz bu baş bağlaması ile güne başlardı. Genç kızlar ve gelinler daha gözülcü renklerdeki şar/şay/puşi ile başlarını bağlardı. Yaşlılar ise daha pastel tonlarda ve az dikkat çeken renkli şar/şay/puşiyi tercih ederlerdi. Aslında yöresel baş bağlamalarımıza yöresel kıyafetten ziyade sahip çıkmamızın temelinde çocukluk türkülerimizde bile kodlanan bir hali vardır.

“Gözlerun bir çam ormanı

Doğlardan gelur dumani

Furtunadan bir yel eser

Kan olur bahar zamani

Güneş doğar saçlarından

Mavu **puşi** sarar seni

Yağmur yağar yaşlarından

Yeşil **puşi** arar seni

Oy oy Çamli Hemşin

Derili kanli Hemşin

Oy oy karli Hemşin

Dağlari efkarli Hemşin

Ellerun bir kar tanesi
 Yüreğumun bir tanesi
 Sürgün olur uzaklara
 Kaçkarların divanesi

Güneş doğar saçlarından
 Mavu **puşi** sarar seni
 Yağmur yağar yaşlarından
 Yeşil **puşi** arar seni”

Gibi türkülerle büyüyünce insan daha da sarılıyor kendi kimliğine ve yöresel özelliklerine. Karadeniz müziğinin son zamanlarda popülerleşmesi ile yöre sanatçılarının Puşi temalı türküler yakmaları puşinin de popülerliğine katkı sağlamıştır.”

Yöre sanatçısı Resul DİNDAR’ın “Hemşin’in Puşilisi” türküsük herkes tarafından sevilen bir türküdür.

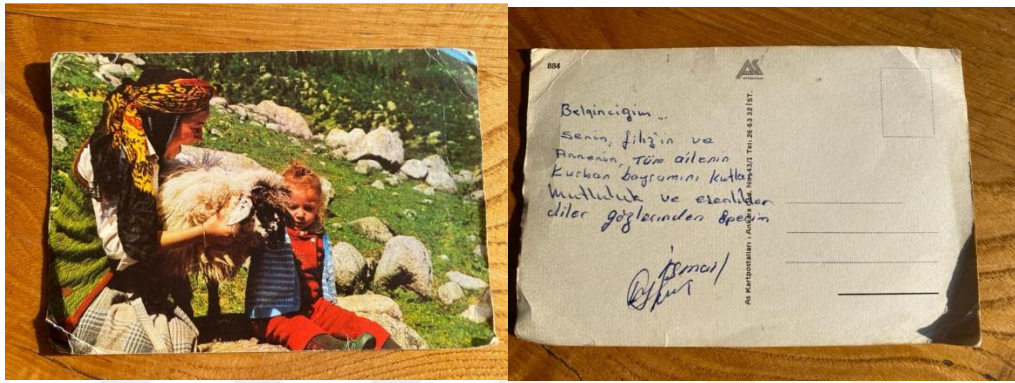
“Hemşinin yaylaları
 Hepsi gider hoşuma
 Kalenun soğuk suyu
 Akar Boşi boşına

Yakti eldurdi beni
 Dertli tulumun sesi
 Yaksun seni da yaksun
 Hemşinin **Puşilisi**

Kuruttum da sakladum
 Bana verdiğün güli
 Karişalum dumana

Deruz kaybettuk yoli
 Yakti eldurdi beni
 Dertli tulumun sesi
 Yaksun seni da yaksun
 Hemşinin **Puşilisi**

Bir de özellikle erkeklerimizin gurbette olması nedeniyle yöreye duyulan özlemini sembolleştirirken, kadınına duyduğu hasreti de bir nevi şar/şay/puşi ile özdeşleştirmiştir.” (Görsel 45)



Görsel 47: Filiz Coşkunoğlu'nun arşivinden bir kartpostal

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

Bir de tabiki biz kadınlara çok yakıştığını düşünüyoruz.”

Filiz Coşkunoğlu'nun sandığındaki geçmişe ait fotoğraflar da incelendiğinde (Görsel 46) geleneksel Hemşin baş bağlamaları öne çıkmaktadır.



Görsel 48: Filiz Coşkunoğlu'nun geçmişe ait biriktirdiklerinin bulunduğu sandık

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

Filiz Coşkunoğlu'nun sandığında bulundurduğu fotoğraflardan da anlaşıldığı gibi düğünde, bayramda, günlük yaşamda, kısaca her durumda kullandığı yöresel baş bağlaması Hemşin kadınının tanımlayan özelliklerden biri olmuştur. (Görsel 47)



Görsel 49: Filiz Coşkunoğlu'nun sandığında bulunan değişik zaman ve mekanlara ait fotoğraflar

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik (20.08.2023)

Son yıllarda turizm açısından gözde destinasyon merkezlerinin başında gelen Doğu Karadeniz ve Hemşin yöresi, turistik objelerin sergilendiği satış reyonlarının da kurulmasına vesile olmuştur. Bu reyonlarda satılan ürünlerin başında Karadeniz kadın başlığı aksesuarları gelmektedir (Görsel 48).



Görsel 50: Yöre tekstil ürünlerinin satıldığı hediyelik eşya reyonu
Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

4.2. Hemşin Kadın Başlığı Ve Bağlama Aşamaları

Hemşin geleneksel kadın başlığı iki ayrı parçadan oluşur. Birincisi Tiribana, ikincisi ise Şar/say/puşî'dir.

4.2.1. Tiribana

Siyah şifonun etrafı boncuk oyalarla süslenir. Genelde boncuk oyalar çilek, üzüm ve kiraz formunda işlenir. Ebatları 80x80 cm.dir. (Görsel 49)



Görsel 51: Oyali Tiribana örnekleri

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1888024> (Erişim Tarihi: 29.6.2023)

Ancak son zamanlarda boncuk oyası yapan kadınların azalması ve ticari kaygılar nedeniyle boncuk oyalar yerine renkli pullar da kullanılmaktadır. (Görsel 50) Genelde tiribana tercih edilirken, yaşlılar genelde “yazma” olarak adlandırılan üzerinde motifleri olan ince dokulu baş örtüsünü tercih etmektedir.



Görsel 52: Boncuk oyası yerine pullar kullanılan tiribanalar

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik (20.08.2023)

4.2.2. Şar/Şay/Puşi

Hemşin yöresi geleneksel giyimi kentleşme ve sanayileşme ile ortadan kalkmış olmasına rağmen, “baş bağlama” biçimi terk edilmemiştir. Hemşin kadınlarının en belirgin ve kimliklerini tanımlayacak kadar öne çıkan baş bağlama şekli “şay/şar/puşi” adı verilen ipek şaldır. Ebatları 140x148cm’dir. Bu şallar İran kökenli olup, siyah zemin üzerine sarı, yeşil, kırmızı, turuncu, pembe desenleri vardır (Görsel 51). Bu baş donanımını kadınlar yataktan kalkar kalkmaz başlarına bağlarlar, yatana kadar da bağlı bulunduğu şekliyle günlük yaşamına devam ederler. Hayvancılık nedeniyle ahırda iş yapacak kadın, baş bağlamasının üzerine başka bir tülbent veya örtü örterek, kokmasına veya kirlenmesine mâni olur.



Görsel 53: Şay/şar/puşi bute yada badem desenli örnekleri

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik (20.08.2023)

“Puşi, muhtelif renk ve büyüklükte, saçaklı veya saçaksız baş örtüsüdür. Yeni gelinlerin puşileri al, etrafı saçaklı ve 1 metre kare büyüklüğündedir. Puşi eşarp gibi üçgen şeklinde katlanarak kofik (Evli köy kadınların başlarına taktıkları üstü sargılı ve altınlı fes, bir tür başlık) üzerine örtülür ve uçlar çene altından geçirilerek tepeden bağlanır. Saçaksız diğer bir puşi ise köşegeninden katlanarak iki üç parmak genişliğinde kıvrılır, kofikte sıralanmış paraların altından, alnın üzerinden iki defa geçirmek suretiyle sarılıp arkadan bağlanır ve uçlar arkada serbest bırakılır. Kofik ve puşi bir arada gelin başı olarak kullanılmaktadır. Kızlar ise kofik giymeden pişiyi

açık olarak örter veya eşarp gibi katlanarak arkadan bağlarlar.” (Balta, 2014, s. 260-261)

Yaşlı Hemşin kadınları ile yapılan mülakatta; 1950’li yıllarda ve sonrasında tarlalarda ettikleri kendirlerden elde ettikleri iplikleri, yine evlerinde bulunan tezgahlarda dokuduklarını ifade ettiler. Sanayinin gelişmesi ile Hemşin şay/şar/puşiler özellikle Bursa’dan temin edilmeye başlamışlar. Daha sonra İran’dan gelmeye başlayan şay/şar ve puşiler “İran Şarı” olarak isimlendirilmiştir. Yöre kadınlarının ayağında nadir de olsa raslanan Hemşin çorabı ve bel kuşağı önemini kaybetmesine rağmen, Hemşin şay/şar/puşisi halen geleneksel yapısını korumaktadır. Tüm orijinalliği ile Hemşin kadınının milli kıyafeti olma özelliğini taşır. Modern kıyafetli, pantolon, etek vs. giyen bir Hemşin kadını, baş bağlama biçimi ile yerel kimliğini sergilemektedir. (Görsel 52)



Görsel 54: Modern kıyafetlerle birlikte geleneksel Hemşin Başlıklı kadınlar.

Kaynak: <https://www.diken.com.tr/yesil-yol-hemsinde-de-direnisle-karsilandi-yol-yesilken-geri-donun-doymedunuz/>, (Erişim Tarihi: 11.10.2023)

4.2.3. Geleneksel Hemşin Baş Bağlama Aşamaları

Tiribana Bağlama Aşaması:

Kare biçiminde olan tiribana, ortası başın tepesine gelecek şekilde yerleştirilerek, iki ucu çene altında birleştirilir. Tiribananın bir köşesinin alın kısmını üçken şekilde kapatmasına özen gösterilir. Arkada kalan diğer iki uçtan bir tanesi ön tarafa getirilerek çene altından dolandırılıp başın üstüne konur. Tiribananın kenarlarında bulunan oyalar veya pullar yüzün etrafına gelmesi sağlanır. (Görsel 53)



Görsel 55: Tiribananın başa yerleştirilmesi

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

Şar/Şay/Puşi, çapraz uçlarından birleştirilir. İnce uçtan ortaya doğru katlanılarak uzunca bir kuşak/şerit haline getirilir. Şerit haline gelen örtünün uçtan uca mesafesi 208 cm'dir. (Görsel 54)



Görsel 56: Şar/Şay/Puşi bağlama aşamaları

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

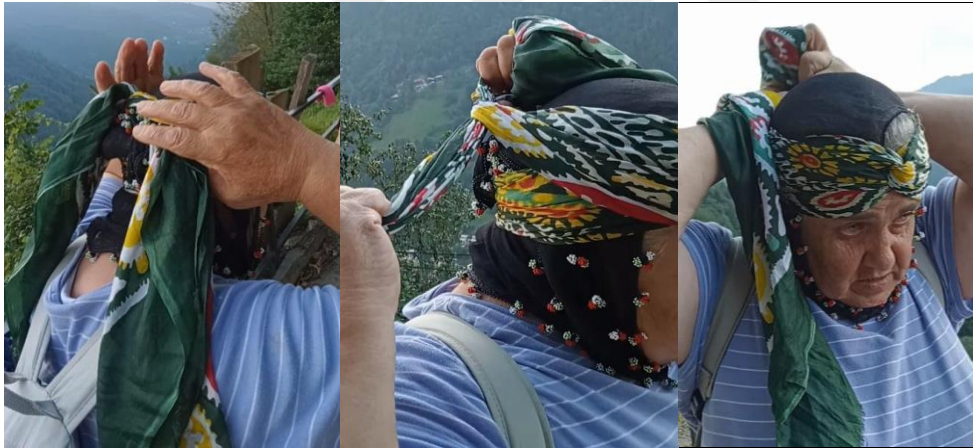
Daha sonra orta kısmı enseye gelecek şekilde başın alın kısmında burgu oluşturulur. Burgunun şekli kadının evli olup olmadığını belirler. Bekarlarda tek burgu, evli kadınlarda ise çift burgu yapılır. (Görsel 55)



Görsel 57: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

Alın kısmında oluşturulan burgudan sonra, başın arka tarafına getirilerek düğüm atılır. (Görsel 56)



Görsel 58: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik, (20.08.2023)

Düğüm sonrası şar/şay/puşinin altında kalan tiribana uçları düzeltilerek boyun ve gerdan kısmı kapatılır. (Görsel 57)



Görsel 59: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik (20.08.2023)

Yöre kadınının, hava sıcaklığına veya kendi tercihinine bağlı olarak tiribananın gerdane denk gelen kısmını açacak şekilde de kullandığı gözlenmiştir. (Görsel 58)



Görsel 60: Şar/Şay/Puşi'nin bağlama aşamaları

Kaynak: Fotoğraf: Hikmet Akçelik (20.08.2023)

5. BÖLÜM

MUĞLA MİLAS ÇOMAKDAĞI İLE RİZE HEMŞİN KADIN BAŞLIKLARININ KATALOG HALİNDE KARŞILAŞTIRILMASI

5.1. Katalog

Katalog 1.							
Bulunduğu Yerin Adı:		Görsel A: Çomakdağı Görsel B: Hemşin					
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi		Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 32 Milas/MUĞLA Rize Hemşin adresi: Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE					
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat		Çomakdağı: 18 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30) Konaklar Mahallesi 18 Ağustos 2023 (09.00-18.00)					
Kaynak Kişi		Huriye ALKAYA Neriman YÜCEL Filiz COŞKUNOĞLU					
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları		Çomakdağı: Takka, Askı, Sakındırak, Kollu, Çembere, Çiçekler Hemşin: Tiribana, Şar/şal/puşu					
Ölçüsü:		-					
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri		Çomakdağı: Görsel A'da sakındırak kullanılmamış, altın mevcut değildir. Görsel B'de Altın mevcuttur. Hemşin: Görsel C'de Tiribana üzerinde şar/şay/puşinin altında bir eşarp mevcuttur. Görsel D'de ise eşarp mevcut değildir.					
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri		-					
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri		Çomakdağı'nda çiçek, Hemşin'de tiribana üzerine yapılan boncuklu oyalar kadın süsünün karakteristik özelliğini yansıtmakta.					
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi		-					
							
http://www.milas.gov.tr/comakdag-mahallesi ErişimTarihi: 18 Eylül 2023)		Huriye ALKAYA Fotoğraf: Hikmet AKÇELİK (18 Nisan 2022)		Filiz COŞKUNOĞLU'nun arşivinden. Fotoğraf: Hikmet AKÇELİK (18 Ağustos 2023)	Neriman YÜCEL Fotoğraf: Hikmet AKÇELİK (18 Ağustos 2023)		
Görsel A		Görsel B		Görsel C		Görsel D	

Katalog 2.	
Bulunduğu Yerin Adı	Görsel A: Çomakdağı Görsel B: Hemşin
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 32 Milas/MUĞLA Rize Hemşin Adresi: Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 18 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30) Subaşı Köyü 18 Ağustos 2023 (10.00-18.00)
Kaynak Kişi	Hatice KAYA Filiz COŞKUNOĞLU
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Çomakdağı: Kollu Hemşin: Tiribana
Ölçüsü:	Kollu: 80x80 cm. Tiribana: 80x80 cm.
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri	Kollu: İpek veya krep. Renkler: Kırmızı, Mavi ve Mor. Tiribana: Siyah şifon.
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Kollu: Yok Tiribana: Genç kızlar ve kadınlar siyah şifon kullanırken, yaşlılar koyu ve desenli, ye yer de pastel tonlarda yazmalar kullanır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Kollu: İğne oyası ve cam boncuk oyası Tiribana: Boncuk oya, pul.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	-
 	
Görsel A	Görsel B

Katalog 3.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Muğla Milas Çomakdağı
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 48 Milas/MUĞLA
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 19 Nisan 2022 (Saat: 10.00-13.00)
Kaynak Kişi	Nalan ALKAYA
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Askı: 8 Adet mavi boncuk sağlam bir ipe dizilir ve ucuna Tura adı verilen altın bağlanır. Toplamda 10 Adet Tura altın dizilir.
Ölçüsü:	6 cm.
Başlıkta Kullanılan materyalin renk ve malzeme özellikleri	Mavi boncuk ve altın.
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Çocuğu olan kadınlar kullanır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Çomakdağı'nda mavi boncuk ve altın kullanılır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	-
	
Görsel A	Görsel B

Katalog 4.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Çomakdağı Görsel B: Hemşin
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 32 Milas/MUĞLA Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 19 Nisan 2022 (Saat: 11.00-16.30)
Kaynak Kişi	Hatice KAYA Filiz COŞKUNOĞLU
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Çembere: Kare formundaki başörtüsü beyaz pamuk ipliği ve hardal sarısı renginde ipek kumaştır. Şar/Şal/Puşi: Siyah zemin üzerine renkli desenli ipek kumaştır.
Ölçüsü:	Çembere : 110x110 cm Şar/Şal/Puşi : 140x148 cm
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri	Çemere: Hardal sarısı renk hakimdir. İpek ipliği ile bez ayağı dokuma tekniğiyle yapılmıştır. Başörtüsünün kenar ve köşelerinde bitkisel motifler, sarı ipek iplik ile saçak ve zincir işi tekniği uygulanır. Kenarları sarı ipek iplikle saçaklandırılır. Şar/Şal/Puşi: Siyah zemin üzerine sarı, yeşil, kırmızı, turuncu, pembe desenler.
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Rize Hemşin yöresinde evli kadınlar ön tarafa iki burgu atarken, bekar kadınlar tek burgu atar.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	-
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	-
 	
Görsel A	Görsel B

Katalog 5.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Muğla Milas Çomakdağı
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 32 Milas/MUĞLA
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 18 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30)
Kaynak Kişi	Huriye KAYA
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Sakındırak: Takkeyi başta tutulumunu sağlamak amacıyla çene altından şerit şeklinde bir bez geçirilir. Bu bezin üzerine renkli boncuklarla oyalar işlenir
Ölçüsü:	40x2 cm.
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri	Mavi, kırmızı, sarı ve beyaz renkli boncuklar. Ekonomik durumu iyi olan kadınlar boncuk yerine 30 adet tura altın kullanır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Statü belirleme özelliği yoktur.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Takkayı tutuşturan bezin üzeri renkli boncuklarla işlenir. Çomakdağı'nda ekonomik durumu iyi olanlar altın kullanır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	-
	
Görsel A	Görsel B

Katalog 6.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Muğla Milas Çomakdağı
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 48 Milas/MUĞLA
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 18 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30)
Kaynak Kişi	Nalan KAYA
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Tuğra: Eski 10'luk veya Tuğra olarak adlandırılan altınlar 22 ayar olup, 1 gr. Ağırlığındadır. Tuğranın yıpranıp yıpranmaması fiyatını belirleyen unsurların başında gelmektedir.
Ölçüsü:	
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri	22 ayar 1 gr. Altın.
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Evli kadınlar takar.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Çomakdağı'nda ekonomik durumu iyi olanlar altın kullanır. Ekonomik durumu iyi olmayanlar sahte tuğra kullanır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	-
	
Görsel A	Görsel B

Katalog 7.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Çomakdağı Görsel B: Hemşin
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 32 Milas/MUĞLA Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 18 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30) Konaklar Mahallesi 19 Ağustos 2023 (09.00-16.00)
Kaynak Kişi	Hatice KAYA Kadriye GÜNER
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Çomakdağı: Boncuk oya Hemşin: Boncuk oya ve pullar
Ölçüsü:	-
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri	Çomakdağı: Kollunun çevresini süslemek maksadıyla genelde beyaz boncuktan yapılan oyalar. Hemşin: Tiribananın etrafını süslemek için boncuk oya veya pullar kullanılmaktadır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Yoktur.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Çomakdağında yalnız boncuk oyalar kullanılırken, Hemşin yöresinde boncuk oyaların yanında pullar da kullanılmaktadır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	-
	
Görsel A	Görsel B

Katalog 8.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Muğla Milas Çomakdağı
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 48 Milas/MUĞLA
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 19 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30)
Kaynak Kişi	Huriye ALKAYA
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Çomakdağı: Mevsimlik kokulu çiçekler
Ölçüsü:	-
Başlıkta Kullanılan örtülerin renk ve malzeme özellikleri	Çomakdağı: Mevsimlik kokulu çiçekler (frezya, sümbül, hanımeli başa takılır..
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Her yaşta kullanıldığı için statü belirleyici özelliği yoktur.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Çomakdağı kadını çemberesinin altına mevsimlik kokulu çiçekleri takarak zarif görünmeye çalışır.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	Parfüm ve esansın olmadığı dönemlerde vücudun güzel kokması için kokulu mevsimlik çiçekler tercih edilir. Hemşin yöresinde bu tip uygulama yoktur.
	
Görsel A	Görsel B

Katalog 9.	
Bulunduğu Yerin Adı:	Görsel A: Muğla Milas Çomakdağı
Araştırmaya Konu olan Evin Adresi	Çomakdağı Adresi : Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 48 Milas/MUĞLA
Araştırma Yapılan Tarih ve Saat	Çomakdağı: 19 Nisan 2022 (Saat: 10.00-16.30)
Kaynak Kişi	Nalan KAYA
Kadın Başlığında Kullanılan Materyaller ve yöresel adları	Çomakdağı: Karanfil Kolye Hemşin: -
Ölçüsü:	-
Beden Kıyafeti renk ve malzeme özellikleri	Kuru Karanfil. Hemşin: -
Karşılaştırması yapılan iki yörede statü belirleme özellikleri	Her yaşta kullanıldığı için statü belirleyici özelliği yoktur.
Karşılaştırması yapılan iki yörede süsleme özellikleri	Kuru karanfil ıslatılarak aralarına mavi nazar boncuğu konularak sağlam ipe dizilir. En ucuna da ekonomik durumu iyi olanlar altın takar.
Karşılaştırması yapılan iki yörede kokunun önemi	Parfüm ve esansın olmadığı dönemlerde vücudun güzel kokması için karanfil kolyeler, günümüze kadar ulaşmıştır. Hemşin yöresinde bu tip uygulama yoktur.
	
Görsel A	Görsel B

5.2. Her İki Yörenin Bütünsel Ve Kavramsal Açından Karşılaştırılması

5.2.1. Kullanılan Kumaş Ve Dokuma

Muğla/Milas Çomakdağı Kadın başlığı takka, kollu, çembere'den oluşurken, Rize Hemşin kadın başlığı kumaş materyali tiribana ile şar/şay/puşî'den oluşmaktadır. (Görsel 51)



Görsel 61: Kullanılan kumaş ve dokumadaki farklılıklar

5.2.2. Kullanılan Takı ve Aksesuarlar

Muğla/Milas Çomakdağı Kadın başlıklarında yeni evlenen kadınlar takkalarına 33 adet altın tura dizerler. Çocuğu olanlar ise ayrıca on adet altını boncuk üzerine sıralayarak Kollu'ya tuttururlar. Muğla/Milas Çomakdağı'nda kadınların taktığı altın aynı zamanda ekonomik güvence iken, Rize Hemşin kadın başlıklarında ekonomik güvence olarak herhangi bir değerli madene/zinnet eşyasına rastlanmaz. (Görsel 52)

		
Şar/şay/Puşi	Tura	Askı
Rize Hemşin	Muğla/Milas Çomakdağı	

Görsel 62: Kullanılan takı ve aksesuarlardaki farklılıklar

5.2.3. Baş Bağlama Şeklindeki Statü İşaretleri

Muğla/Milas Çomakdağı'nda ise evli kadınlar takkalarına 33 adet altın tutturur, çocuğu olan ise ayrıca on adet altın takar. Hemşin kadını şar/şal/puşisinin alnına gelen kısmında oluşturduğu burgu eğer tek ise bekar, çift burgu kullanmışsa evli olduğunu gösterir. Hemşin kadınlarında çocuk sahibi olan anneleri belirleyen herhangi bir işaret yoktur (Görsel 53).

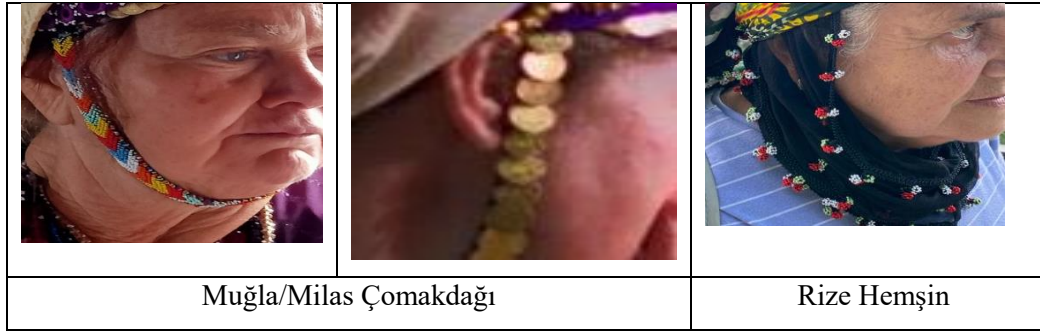
				
Bekar	Evli	Çocuklu	Bekar	Evli
Muğla/Milas Çomakdağı			Rize Hemşin	

Görsel 63: Baş bağlama şeklindeki statü işaretlerindeki farklılıklar.

5.2.4. Başlıkların Başa Tuturulması

Muğla/Milas Çomakdağı kadınları takkalarına boncuklu işlemelerle süsledikleri sakındırak ile başlıklarını sabitletler. Ekonomik durumu iyi olan kadınlar

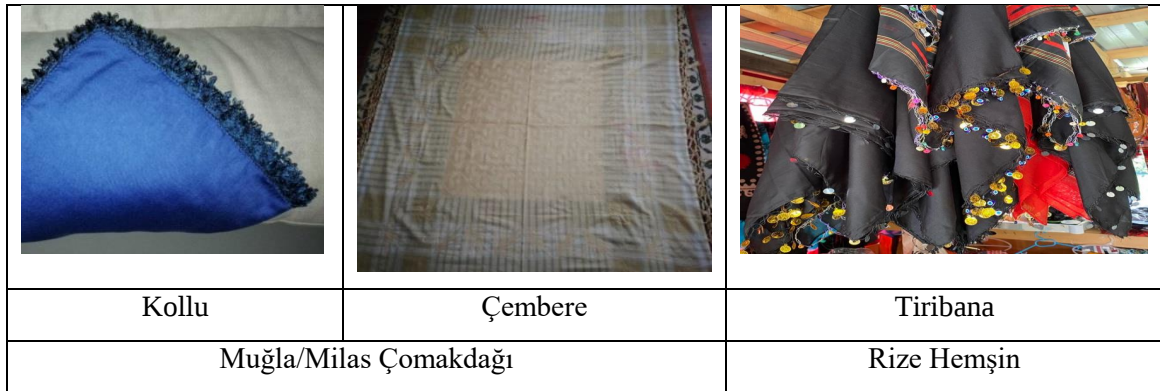
sakındıraklarını da altın ile süslerler. Rize Hemşin kadınları Tiribanayı çene altından geçirerek başlıklarını sabitlerken (Görsel 54).



Görsel 64: Başlığın başa tutturulmasındaki farklılık.

5.2.5. Kullanılan Kumaş Ve Aksesuarların Geleneksel Yöntemlerle Elde Edilmesi

Muğla/Milas Çomakdağı kadınlarının kullandığı kolluların kenarları boncuk oyası ile süslenmektedir. Ayrıca ipek böcekçiliğinin yaygınlığı nedeniyle Çemberelerde ipek kumaşlar kullanılmaktadır. Rize Hemşin Tiribanalarında boncuk oyaya rastlanırken son zamanlarda turizmin gelişmesi nedeniyle pazar payının büyümesi nedeniyle tiribanaların ucu parlak pullarla da süslenmektedir. (Görsel 55)



Görsel 65: Kumaş ve materyallerde geleneksellikten uzaklaşılması.

5.2.6. Geleneksel Başlıkların Geleneksel Kıyafetlerle Bütünselliği

Rize Hemşin geleneksel kadın kıyafetleri günlük yaşamda yalnızca başlık olarak kullanılmaya devam ederken, Muğla/Milas Çomakdağı kadın kıyafetleri

başlıkla beraber bütünüyle günlük hayatta kullanılmaya devam edilmektedir. (Görsel 56)



Görsel 66: Geleneksel başlıkların kıyafetle olan bütünselliği

5.2.7. Koku Kültürü

Rize Hemşin kadınları kokulu hiçbir materyal kullanmazken, Muğla/Milas Çomakdağı kadınları başlarına mevsimlik kokulu çiçekler taktıkları gibi, karanfilden kolye yaparak boyunlarına takmaktalar. (Görsel 57)



Görsel 67: Koku kültürü.

5.2.8. Geleneksel Kadın Başlığının Sözlü Edebiyata Yansıması

Rize Hemşin yöresinde karşılıklı atışmalı “Atma Türkü” geleneği yaygındır. Özellikle imece (yerel adı meçi), düğün ve festivallerde atma türkü eşliğinde horonlar oynanır. Bu nedenle genç kızlara mesaj iletme adına “Puşi” imgesi

türkülerde işlenir. (Kaynak Kieşi: Filis COŞKUNOĞLU. Tarih: 18 Ağustos 2023) Muğla/Milas Çomakdağı'nda yerel halk ile yapılan mülakatta buna dair hiçbir ize rastlanmamıştır.

5.2.9. Yaygın Etki ve Turizm'e Katkısı

Rize Hemşin yöresi halkı ve yerel idaresi sistemli ve organize çalışmalar sergilemektedir. Bu nedenle özellikle turistlerin ziyaret ettiği merkezlerde yerel idarenin katkılarıyla oluşturulan satış reyonlarında yöresel giysiler ve baş bağlamaları satışı ciddi bir ekonomik katkı sağlamaktadır. Muğla/Milas Çomakdağı'nda ise yerel halkın kendi evlerinin önünde iptidai koşullarda oluşturdukları tezgahlarda bez bebek ve yerel ürünleri pazarlama gayretine rastlanmıştır.

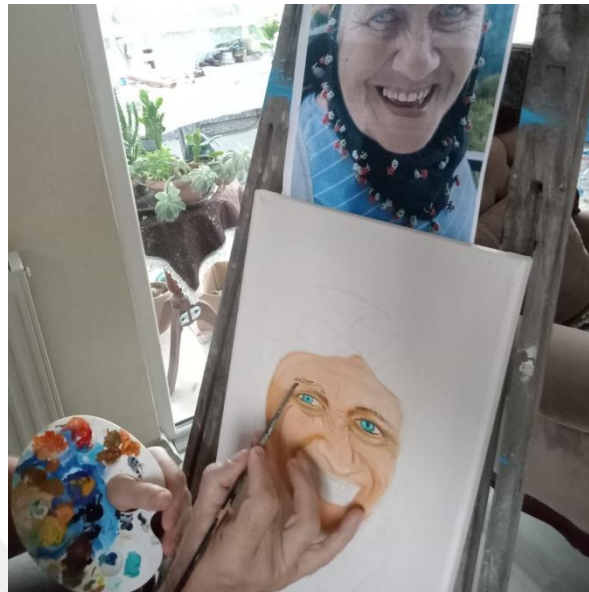
6. BÖLÜM

UYGULAMA ÇALIŞMASI

Muğla Milas Çomakdağı ve Rize Hemşin Yöresi Kadın başlıklarını içeren iki adet 32x47 cm ebadında tual üzerine yağlıboya portre çalışması yapıldı. (Görsel 59-60)



Görsel 68. Muğla Milas Çomakdağı ve Hemşin Kadını Yağlı Boya Tablo (32x47 cm.)





Görsel 69. Uygulama Çalışması Aşamaları

SONUÇ

Geleneksel kadın başlıklarının 8000 yıllık kadim bir geçmişe sahip olması ve günümüze kadar özünü kaybetmeden gelmesi ülke kültürel zenginliği açısından son derece önemlidir. Geleneksel dokumacılığının azalması sonucunda yöresel giyim kuşamı da etkilemiştir. Hızla değişen yaşam koşulları geleneksel kadın başlıklarının kullanımını azaltmış ve sadece özel tören ve kutlamalarda kullanıldığı alan araştırma sırasında gözlemlenmiştir. Muğla Milas Çomakdağı ve Rize Hemşin yöresi gelecek kuşaklara aktarılması ve ülke turizmine katkı sağlaması açısından önemli iki yöremizdir.

Yüksek Lisans Tez çalışmasında Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıklarında yöresel ismiyle (şar/şay/puşi, tiribana, burğu) adlandırılan baş bağlama teknik ve materyalleri 10 görsel ile desteklenerek detaylı olarak anlatıldı.

Çomakdağ köyünde halkın yaşantısında geçmişin gelenek ve görenekleri halen sürmektedir. Geleneksel kadın kıyafetleri yörede ve köylerde günlük yaşantıda ve özel günlerde kullanılmaktadır. Hemşin yöresinde ise yalnızca geleneksel baş bağlama biçimi yaşatılmakta olup, beden kıyafeti geleneksel değildir. Bkz. Görsel (52-58)

Köyde yerli ailelerin, sahip oldukları kültürel değerlerin özünü kaybetmeden yaşatmaları ve gelecek kuşaklara aktarma çabaları ve çocuklarını da bu bilinçle büyütmeleri oldukça önemlidir. Okumak için köy dışında bulunan kız çocukları, köylerine dönmeleriyle özellikle düğün, sünnet ve dini bayramlarda yöresel kıyafetlerini giymeye özen göstermektedirler.

Çomakdağlı kadınlar; günlük yaşamlarında geleneksel kıyafetler giyip, altın takılarla dolaşmaktadırlar. Rengârenk giyim kuşamları ve başlarına taktıkları çiçeklerle köyü ziyaret eden yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedirler.

Muğla Milas Çomakdağı Kadın Başlıklarında kullanılan Takka, Börümcük, kollu. Çembere, Askı, Tuğra gibi yöresel ismi ile ifade edilen giysi materyalleri katalog kısmında detaylı olarak yer almıştı

Özellikle Çomakdağı kadınlarının başlıklarında kullandıkları altınlar, kadının aynı zamanda ekonomik güvencesi anlamına gelir. Çocuk doğuran kadınlar için ayrıca 10 adet “Askı” adıyla altın başlığa takılır.

Her iki yöre kadınının sosyal ve ekonomik olarak yaşamın içinde olması nedeniyle alan araştırması ve yüz yüze görüşme sırasında iletişim kurma sırasında hiçbir zorlukla karşılaşılmamıştır.

Özellikle Rize Hemşin yöre insanının iş nedeniyle büyük şehirlerde olmasından dolayı kaynak kişilere ulaşmada zorluk çekileceği nedeniyle araştırma yapılma süreci yaylaya çıkma sürecine denk getirilmiştir

Ege ve Karadeniz yöresi kadın başlıklarının ülke kültürüne sağladığı katkı ve zenginliğine vurgu yaparak, onları ortaya çıkarmak, dolayısı ile günümüze taşınan kültürel varlığımızın yaşatılması açısından önemlidir.

Beş bölüm den oluşan tez; bölüm içinde 69, katalog içinde 38 görsel kullanılarak sonuç, kaynak kişi ve kaynakçadan oluşan 89 toplam sayfa hacminindedir.

Sonuç olarak maddi kültür varlıklarımızdan biri olan geleneksel kadın kıyafetlerinin ortaya çıkarılması, bilinmeyen yönlerinin tanıtılması, günümüzde ulaşılabilen örneklerinin tespit ve muhafaza edilmesi, gelecek kuşaklara tanıtılması açısından önemlidir. Yapılacak olan bu çalışmalar bir yandan geleneksel kıyafet yapımının Bölge Üniversitelerinde yer alan Güzel Sanatlar Fakültelerinde bulunan Tekstil ve Moda ile Geleneksel Türk Sanatları Bölümlerinin ortak projeleri ile yaşatılması sağlanmalıdır. Diğer yandan da ülke tanıtımı ve yayla turizmine katkı amacıyla Türk Folklor kurumları, Kültür ve Turizm Bakanlığı iş birliği ile doğru bir şekilde kültürel kodların kaybolmaması adına bu projeler, araştırmalar desteklenmelidir. İncelenen Çomakdağı ve Hemşin yöresine ait en eski orijinal yöresel kıyafetlerin, başlıkların profesyonel çekimleri ve tanıtım afişleri olarak hava alanlarında açıklamalı bilgiler ışığında verilmelidir. Artvin hava alanı buna güzel bir örnek oluşturmuştur. Yerli ve yabancı turist dikkatini çekerek alana ilginin artması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar. İ. H. (2007). Zara Kültürü (Belediye Yayınları)
- Aksoy, F. (2009). Karadeniz Bölgesinde Türk Kadın Başlıklarının İncelenmesi.
- Alkaşı. A. (Yaz 1997). Anadolu Gelini, ilgi, sayı.89
- Aras. N. (Mart 1990). Anadolu Kadınının Giyim Sanatı. Kültür ve Sanat 5 Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Bakır, N. (2001). Yozgat Yöresi Geleneksel Giysileri ve Teknik Çizimleri.
- Balak. A. (Haziran 1992). Şanlı Urfa Giyim Kuşamı, Kültür ve Sanat 14, Şanlıurfa Özel Sayısı, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Balta, N. (2014). Anadolu Kadın Başlıkları, Erek Matbaacılık.
- Çulcuoğlu. S. (2007). Divriği Kıyafetleri Takı ve Aksesuarları. Sivas Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- Eray. F. (Mart 1995). Giyim Kuşam ve Elishleriyle Ünlü Bir Şehrimiz Kastamonu'da Geleneksel Kadın Giyimleri, Kültür ve Sanat 25, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Erden, A. (1998). Anadolu Giysi Kültürü. Ankara.
- Gündüz, A. (2002). Hemşinliler Dil- Tarih Kültür, Ardanuç Kültür Yardımlaşma Derneği Yayın No:2, Yeni Gözde Matbaası, Ankara.
- Kayıkçı Dulkar, G. (18-20 Eylül 2003). Kastamonu Halk Kültürü Ortamında Kadın Giysilerinin Tanıtımı ve Gelin Giysisinin Modernizasyonu. İkinci Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri. Ankara.
- Kırzioğlu, N. (1992). Anadolu Geleneksel Kadın Başlıkları. 10. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, S. 68.
- Salman, F. (Aralık 1994). Bitlis Geleneksel Giysileri , İş Bankası Yayını, Yayını Sayı. 24
- Tansuğ, S. (1977). Gelin Başlıkları ve Giyimleri. Kültür Bakanlığı Sanat Dergisi, 3 (6), 1991
- Tansuğ. S. (Aralık 1991). Altınlı Başlıkların Dili, Kültür ve Sanat 12, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Trak. D. Tokat'ta Geleneksel Giyim-Kuşam, Kültür ve Sanat 24, Tokat Özel Sayısı. Türkiye İş Bankası
- Türkoğlu, S. (2002). Tarih Boyunca Anadolu'da Giyim- Kuşam. İstanbul.
- Uysal, M. (2011). Şapka Devriminden Günümüze Türkiye'de Kadın Şapkalarının Giysi Tasarımındaki Yeri ve Önemi.

İnternet Kaynakları

<http://www.milas.gov.tr/milasin-tarihcesi> (Erişim Tarihi: 21.6.2023)

<https://aydin.ktb.gov.tr/TR-64510/giyim.html>

<https://balikesirfolkloru.com/albumler/dogu-balikesir-kostumleri>

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/28838>

<https://gokhanertek.blogspot.com/p/gunumuzde-halk-oyunlar-yarsmalarnda.html>

<https://rize.tarimorman.gov.tr/Menu/12/Cografi-Yapi>

https://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/silifke-yoresi-giysileri.html#google_vignette

<https://www.folklor.gen.tr/halk-giysileri/trabzon-yoresi-giysileri.html>

<https://www.hemsinliyiz.biz/index.php/Board/18-Tarihimiz/> (Erişim Tarihi: 21.6.2023)

<https://yozgat.ktb.gov.tr/TR-92300/yoresel-kiyafetler.html>

KAYNAK KİŞİLER**MUĞLA MİLAS ÇOMAKDAĞI YÖRESİ**

	Mustafa ALKAYA
Yaşı	68
Mesleği	Çomakdağı Muhtarı
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	18 Nisan 2022
Mülakat Adresi	Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 31 Milas/MUĞLA

	Huriye ALKAYA
Yaşı	70
Mesleği	Çiftçi
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	18 Nisan 2022
Mülakat Adresi	Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 58 Milas/MUĞLA

	Hatice KAYA
Yaşı	50
Mesleği	Çiftçi
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	18 Nisan 2022
Mülakat Adresi	Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 58 Milas/MUĞLA

	Nalan ALKAYA
Yaşı	37
Mesleği	Çiftçi
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	18 Nisan 2022
Mülakat Adresi	Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 31 Milas/MUĞLA

	Müzeyyen SARIÇAY
Yaşı	78
Mesleği	Çiftçi
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	18 Nisan 2022
Mülakat Adresi	Çomakdağı Kızılağaç Mahallesi No: 31 Milas/MUĞLA

RİZE/HEMŞİN YÖRESİ

	Filiz COŞKUNOĞLU
Yaşı	60
Mesleği	Kamu Kuruluşunda Müdür.
Öğretim Durumu	Üniversite
Mülakat Tarihi	22 Ağustos 2023
Mülakat Adresi	Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE

	Şemsinur YÜCEL
Yaşı	89
Mesleği	Ev Hanımı
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	22 Ağustos 2023
Mülakat Adresi	Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE

	Neriman YÜCEL
Yaşı	75
Mesleği	Ev Hanımı
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	22 Ağustos 2023
Mülakat Adresi	Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE

	Kadriye GÜNER
G	65
Mesleği	Küçük Esnaf
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	22 Ağustos 2023
Mülakat Adresi	Şenyuva Köyü Hediyelik Eşya Standı.



Filiz SÖNMEZ

Yaşı	47
Mesleği	Küçük Esnaf
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	22 Ağustos 2023
Mülakat Adresi	Konaklar Mahallesi No: 108 Çamlıhemşin/RİZE



Hayriye MEMİŞOĞLU

Yaşı	67
Mesleği	Küçük Esnaf
Öğretim Durumu	İlkokul
Mülakat Tarihi	22 Ağustos 2023
Mülakat Adresi	Şenyuva Köyü Hediyelik Eşya Standı.

EKLER**EK-1: ETİK BEYANI**

Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu Tezde

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününi kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu Tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir Tez çalışması olarak sunmadığımı,

beyan ederim.

...../...../.....

(İmza) Hikmet AKÇELİK

EK-2: TEZ ORJİNALLİK RAPORU**AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ**
Güzel Sanatlar Enstitüsü

Tez Başlığı: Muğla Milas Çomak dağı ile Rize Hemşin Yöresi Kadın Başlıklarının Karşılaştırılarak Kataloglanması

Yukarıda başlığı verilen Tezimin tamamı Turnitin adlı intihal programı aracılığı ile Tez Danışmanım tarafından kontrol edilmiştir. (Tez 106, Tez 206, Tez 010 Formları) Kontrol sonucunda (kaynakça hariç) aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Raporlama Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı (%)	Gönderim Numarası

Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. (tarih gg/aa/yyyy)

İmza

Hikmet AKÇELİK

Öğrenci No: 202053005012

Anasanat/Anabilim Dalı:

Program (İşaretleyiniz)

Yüksek Lisans	Sanatta Yeterlik	Doktora	Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

(Dr. Öğr. Üyesi Öznur AYDIN, İmza)

**EK-3: Master's/Proficiency in Art/PhD
Thesis/ Art Work Report Originality Report**

AKDENİZ UNIVERSITY

Institute of FineArts

Title: Comparison and Cataloging of Muğla Milas Çomakdağı Women's Headdresses and Rize Hemşin Region Women's Headdresses

The whole thesis/art work report is checked by my supervisor, using Turnitin plagiarism detection software taking into consideration the below mentioned filtering options. (Tez 106, Tez 206, Tez 010 Forms) According to the originality report, obtained data are as follows.(Bibliography excluded)

Date Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defence	Similarity Index (%)	Submission ID

I declare that I have carefully read the Akdeniz University Institute of Fine Arts Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations, I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge. I respectfully submit this for approval. (date dd/mm/yyyy)

Signature

Student No.:202053005012

Hikmet AKÇELİK

Department:

Program/Degree (please mark):

Master's	Proficiency in Art	PhD	Integrated Phd

SUPERVISOR APPROVAL

APPROVED.

(Dr. Öğr. Üyesi Öznur AYDIN, Signature)

EK-4: YAYIMLAMA VE FİKRÎ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Akdeniz Üniversitesi'ne verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversite'ye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikrî mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalara (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan, telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversite'ye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen haricinde YÖK Ulusal Tez Merkezi Erişim Sisteminde erişime açılır.

- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- ☐ Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

...../...../.....

(İMZA)

Hikmet AKÇELİK

*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge

- (1) Madde 6.1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü

anabilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitü Yönetim Kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmasını ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve Enstitü Anabilim Dalının uygun görüşü üzerine Enstitü Yönetim Kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7.1. Ulusal çıkarılan veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan iş birliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile Enstitünün uygun görüşü üzerine Üniversite Yönetim Kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince Enstitü tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

Tez Danışmanının önerisi ve Enstitü Anabilim/Anasanat Dalının uygun görüşü üzerine Enstitü Yönetim Kurulu tarafından karar verilir.